

Sukupuolten tasa-arvo neuvolan asiakastyössä

- Opas vanhempien ja lasten
tukemiseen sukupuolten
tasa-arvon näkökulmasta

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2022:9

Sukupuolten tasa-arvo neuvolan asiakastyössä

- Opas vanhempien ja lasten tukemiseen
sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta

Tuovi Hakulinen, Hanna Onwen-Huma, Pia Pulkkinen, Milla Sandt ja
Hannele Varsa

Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

Valtioneuvoston verkkokirjakauppa

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö
CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-00-9872-8
ISSN pdf: 1797-9854

ISBN painettu: 978-952-00-9868-1
ISSN painettu: 1236-2050

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

3. painos

Helsinki 2022

Paino: PunaMusta Oy, 2022

Painotuotteet
4041-0619

Sukupuolten tasa-arvo neuvolan asiakastyössä - Opas vanhempien ja lasten tukemiseen sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2022:9

Julkaisija

Sosiaali- ja terveysministeriö

Tekijä/tTuovi Hakulinen, Hanna Onwen-Huma, Pia Pulkkinen,
Milla Sandt ja Hannele Varsa**Kieli**

Suomi

Sivumäärä

60

Tiivistelmä

Oppaan tarkoituksena on tukea neuvolan työntekijöitä toteuttamaan sukupuolten tasa-arvoa työssään lapsiperheiden kanssa. Opas tarjoaa tietoa, käytännön vinkkejä ja pohdittavaa sukupuolten tasa-arvosta, sukupuolen moninaisuudesta sekä perheiden monimuotoisuudesta.

Tasa-arvon toteutuminen ja edistäminen ovat neuvolatoiminnan keskeisiä periaatteita. Opas antaa niiden toteuttamisen tueksi tietoa lainsäädännöstä, erilaisten perheiden kohtaamisesta, hoivan tasa-arvoisesta jakamisesta, lasten tasa-arvoisesta kasvatuksesta ja sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta. Lisäksi opas antaa vinkkejä ja välineitä tasa-arvoisiin lähestymistapoihin työssä kaikkien perheiden kanssa.

Opas on laadittu sosiaali- ja terveysministeriön, tasa-arvoasiain neuvottelukunnan ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen yhteistyönä. Tavoitteena on antaa lapsiperheiden kanssa työskenteleville ammattilaisille tietoa ja välineitä kaikkien perheiden ja lasten tasa-arvoiseen kohtaamiseen. Opas sisältää eri aihealueisiin ryhmiteltyjä käytännön kysymyksiä ja pohdintatehtäviä, jotka auttavat lapsiperheiden kanssa työskenteleviä ottamaan tasa-arvokysymykset puheeksi ja lisäämään omaa tietoaan kasvatukseen liittyvistä tasa-arvotemoista.

Asiasanat

tasa-arvo, sukupuoli, neuvolat, lapsiperheet, perheet, vanhemmuus, moninaisuus

ISBN PDF

978-952-00-9872-8

ISSN PDF

1797-9854

ISBN painettu

978-952-00-9868-1

ISSN painettu

1236-2050

Julkaisun osoite<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9872-8>

Jämställdhet i rådgivningsbyråns klientarbete – Handboken för stöd till föräldrar och barn med tanke på jämställdhet

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2022:9

Utgivare Social- och hälsovårdsministeriet

Författare Tuovi Hakulinen, Hanna Onwen-Huma, Pia Pulkkinen,
Milla Sandt och Hannele Varsa

Språk Finska

Sidantal

60

Referat

Syftet med handboken är att stödja anställda på rådgivningar att förverkliga jämställdhet i sitt arbete med barnfamiljer. Handboken innehåller information, praktiska tips och frågor som väcker tankar om jämställdhet, mångfalden av kön och mångfalden av familjer.

Förverkligandet och främjandet av jämställdhet är centrala principer för rådgivningsverksamheten. Till stöd för att dessa principer ska förverkligas ger handboken information om lagstiftning, bemötande av olika familjer, jämställd fördelning av omsorg, jämställd fostran och mångfalden av kön och sexualitet. Dessutom ger handboken tips och verktyg för jämställda förhållningssätt i arbetet med alla familjer.

Handboken har utarbetats i samarbete mellan social- och hälsovårdsministeriet, delegationen för jämställdhetsärenden och Institutet för hälsa och välfärd. Målet är att ge yrkesutbildade som arbetar med barnfamiljer information och verktyg för jämställt bemötande av alla familjer och barn. Handboken innehåller praktiska frågor och reflektionsuppgifter grupperade enligt olika teman. Dessa hjälper personer som arbetar med barnfamiljer att ta upp frågor som gäller jämställdhet och öka sin egen kunskap om jämställdhetsteman med anknytning till fostran.

Nyckelord jämställdhet, kön, mödra- och barnrådgivning, barnfamiljer, familjer, föräldraskap, diversitet

ISBN PDF 978-952-00-9872-8

ISSN PDF 1797-9854

ISBN tryckt 978-952-00-9868-1

ISSN tryckt 1236-2050

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9872-8>

Gender equality in customer service work at maternity and child health clinics – Guide on supporting parents and children from the perspective of gender equality

Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2022:9**Publisher** Ministry of Social Affairs and Health**Author(s)** Tuovi Hakulinen, Hanna Onwen-Huma, Pia Pulkkinen,
Milla Sandt and Hannele Varsa**Language** Finnish**Pages** 60**Abstract**

The purpose of this guide is to support people working at maternity and child health clinics to implement gender equality in their work with families with children. The guide provides information, practical tips and food for thought on the topics of gender equality, gender diversity and family diversity.

The realisation and promotion of equality are central principles in the work of maternity and child health clinics. To support the implementation of these principles, the guide provides information on legislation, encounters with different kinds of families, equal sharing of childcare, equality in childrearing, gender diversity and sexual diversity. The guide also gives tips and tools for gender-equal approaches to working with all families with children.

The guide was prepared through cooperation between the Ministry of Social Affairs and Health, the Council for Gender Equality and the Finnish Institute for Health and Welfare. The aim is to provide information and tools for professionals working with families with children so that they can encounter all families and children on an equal basis. The guide contains practical questions and reflection tasks which are grouped under different topics. These questions and tasks help people working with families with children to raise questions of gender equality and to increase their own knowledge about equality matters related to childrearing.

Keywords Gender equality, gender, maternity and child health clinics, families with children, families, parenthood, diversity**ISBN PDF** 978-952-00-9872-8**ISSN PDF** 1797-9854**ISBN printed** 978-952-00-9868-1**ISSN printed** 1236-2050**URN address** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9872-8>

Sisältö

Esipuhe	7
1 Neuvolan mahdollisuuksia vanhempien ja lasten tukemiseen tasa-arvon näkökulmasta	9
2 Sukupuolten tasa-arvo lainsäädännössä	11
3 Perhekokonaisuus	15
4 Tasa-arvoinen perheen kohtaaminen	18
5 Tasa-arvo ja vanhempien toiminta perheessä	21
6 Työnjako ja sukupuoliroolit perheessä	24
7 Sukupuolen moninaisuus	26
8 Tasa-arvo ja monimuotoiset perheet	31
9 Kiintymyssuhteen muodostuminen	34
10 Lapsen tasa-arvoinen kohtaaminen – haastetta vanhemmuuteen	36
11 Perhevapaiden jakaminen	40
12 Elokuussa 2022 voimaan tullut perhevapaamallii	44
Liitteet:	
Liite 1. Linkejä	49
Liite 2. Sukupuolten tasa-arvon edistäjän pieni sanasto	53
Lähteet	58

ESIPUHE

Tämä opas on tarkoitettu neuvolan terveydenhoitajille, lääkäreille ja kaikille muille sosi-
aali- ja terveysalan työntekijöille, jotka työskentelevät lapsiperheiden parissa. Oppaan
tavoitteena on antaa välineitä tasa-arvon edistämiseen neuvolan asiakastyössä ja per-
heissä. Opas pyrkii herättämään ajatuksia ja purkamaan usein tiedostamattomiakin ste-
reotyyppisiä käsityksiä sukupuolesta sekä eri sukupuolten rooleista yhteiskunnassa. Lisäksi
opas tarjoaa tietoa ja työkaluja perheiden moninaisuuden kunnioittavaan kohtaamiseen
asiakastyössä.

Opas on laadittu yhteistyössä terveydenhoitajien ja neuvolan asiakkaiden kanssa, ja sen
on tarkoitus tukea työntekijöitä heidän kohdatessaan vanhempia ja lapsia. Opasta suosi-
tellaan myös terveysalan esihenkilöille, joiden tuki on tärkeää neuvoloiden tasa-arvotyön
kehittämisessä.

Äitiys- ja lastenneuvolan terveystarkastuksissa on mukana lapsi ja hänen vanhempansa tai
muuta lapsen elämässä kiinteästi mukana olevia aikuisia. Tasa-arvoinen lapsen ja vanhem-
pien tai huoltajien kohtaaminen huomioi erilaiset perheet ja sukupuolen moninaisuuden.
Tasa-arvoista vanhemmuutta voidaan neuvolakäynneillä edistää tarjoamalla tietoa esimer-
kiksi perhevapaista ja rohkaisemalla perheitä jakamaan vastuuta, mikäli lapsesta huoleh-
tivia aikuisia on enemmän kuin yksi. Terveysneuvontaa suunniteltaessa ja toteutettaessa
otetaan huomioon kaikki perheenjäsenet ja pyritään turvaamaan lapsen hyvinvointi. Työn-
tekijät tarjoavat tukea vanhemmille heidän valmistautuessaan esimerkiksi raskausajan ja
lapsen syntymän vaikutuksiin perhe-elämään ja parisuhteeseen sekä lapsen eri kehitysvai-
heissa ilmeneviin haasteisiin ja muutoksiin.

Neuvolan työntekijä tuo omalla toiminnallaan ja puhetavallaan esiin tasa-arvoisen suhtau-
tumisen läsnä oleviin perheenjäseniin, lapsen kasvatukseen, vanhemmuuteen ja hoivaan.
Hän voi ottaa puheeksi asenteet, puhettavan ja toiminnan, jotka toistavat perinteisiä suku-
puolinormeihin sidottuja olemisen ja ilmaisun tapoja. Yhteiskunnassamme vallalla olevat
käsitykset sukupuolten rooleista vaikuttavat siihen, mitä lapsi kokee itselleen, milloinkin
sopivaksi. Näin vanhempien ja ympäristön asenteet vaikuttavat lapsen kehitykseen ja käsi-
tykseen, jonka hän luo itsestään ja siihen, miten hän ilmaisee itseään. Oletukset eri suku-
puolille sopivista toimintatavoista koskevat sekä aikuisia että lapsia, ja ne voivat vaikuttaa
myöhemmin esimerkiksi lapsen tekemiin kouluaine- ja koulutusvalintoihin. Oletuksia yllä-
pidetään arkisissa kohtaamisissa, puheessa ja toiminnassa, ja näissä samoissa yhteyksissä

niitä voidaan myös kyseenalaistaa ja muuttaa. Lapsen kasvua voidaan tukea varmistamalla kaikille lapsille yhtäläiset mahdollisuudet toimia, kasvaa ja oppia.

Tämä opas on laadittu sosiaali- ja terveysministeriön, tasa-arvoasiain neuvottelukunnan ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteistyönä. Lisäksi oppaan tuottamisessa on kuultu neuvoloiden työntekijöitä ja asiakkaita, joiden kanssa opasta on ideoitu yhteisessä työpajassa. Tahdomme kiittää kaikkia työpajassa mukana olleita heidän käytännön kokemuksiin perustuvista ehdotuksistaan ja oivalluksistaan.

Tämä on oppaan kolmas painos, jota ennen oppaan toiseen painokseen on jo tehty tarkistuksia ja korjauksia, joista tahdomme kiittää Monimuotoiset perheet -verkostoa, Sateenkaariperheet ry:tä ja Seta ry:tä sekä korjaukset toteuttanutta Anni Hyväristä.

Kolmanteen painokseen on lisätty luku elokuussa 2022 voimaan astuvasta perhevapaa-uudistuksesta sekä sen luomista mahdollisuuksista tasa-arvoisemmalle vanhemmuudelle. Lisäksi opasteksti ja sen sisältö on tähän painokseen päivitetty ja tarkistettu. Kolmannen painoksen päivitustyöstä sekä uuden luvun kirjoittamisesta kiitämme lida Putkuria, joka toteutti kaikki päivitykset ja uudistukset. Lisäksi kiitämme käsikirjoituksen kommentoinnista Anna Moringia ja Nina Järviötä.

Toivomme, että oppaasta on hyötyä ja iloa neuvoloiden päivittäisessä työssä, ja että sen myötä perheiden kohtaamisiin saadaan uusia näkökulmia kaikkien hyvinvoinnin tukemiseksi!

Helsingissä 5.5.2022

Tuovi Hakulinen, Hanna Onwen-Huma, Milla Sandt ja Hannele Varsa

1 Neuvolan mahdollisuuksia vanhempien ja lasten tukemiseen tasa-arvon näkökulmasta

Tasa-arvon toteutuminen ja edistäminen ovat äitiys- ja lastenneuvolatoiminnan keskeisiä periaatteita (Terveystarkastuslaki 1326/2010, VNA 338/2011). Äitiys- ja lastenneuvolassa työskentelevällä henkilöstöllä on erinomainen mahdollisuus omalla esimerkillään edistää tasa-arvon toteutumista vuorovaikutussuhteessa asiakasperheisiin. Tämä edellyttää työntekijältä herkkyyttä ja uskallusta sekä taitoa kohdata lasten perheenjäsenet ja lapset yksilöllisesti. Hyvä yhteistyösuhde kannustaa vanhempia tuomaan esille omia näkemyksiään ja ratkaisujaan ja mahdollistaa perheiden tuen tarpeiden tunnistamisen ja osallisuuden itseään ja perhettään koskevissa asioissa. Kuulluksi ja kunnioitetuksi tuleminen rakentaa luottamusta, mikä mahdollistaa myös vaikeiden tai muuten mieltä askarruttavien asioiden esille ottamisen. (Hakulinen-Viitanen ym. 2012, Hakulinen 2019.)

Säännöllisesti ja huolellisesti toteutetut määräaikaisten terveystarkastukset ja kotikäynnit luovat tuttuutta ja luottamusta perheen ja neuvolan henkilöstön välillä. Ne myös mahdollistavat sen havainnoinnin, miten vanhempien tasa-arvo esimerkiksi työnjaon suhteen toteutuu perheessä sekä millaisin edellytyksin tasa-arvoa rakennetaan lapsen kasvatustyössä. Erityisesti laajat terveystarkastukset, joihin kutsutaan lapsen kaikki vanhemmat, edistävät jokaisen vanhemman esille tulemistä myös tasa-arvoasioissa. Kaikille vanhemmille on myös hyvä tarjota tietoa tasa-arvoisesta kasvatuksesta. Tämän oppaan sisältämät keskusteluteemat ja konkreettiset kysymykset auttavat työntekijöitä ottamaan tasa-arvo-kysymykset puheeksi. Niiden avulla on mahdollista tukea vanhempia ja huoltajia tasa-arvoisessa kasvatuksessa.

Säännöllisten terveystarkastusten perusteella neuvolahenkilöstö havaitsee ja kuulee monenlaisia lapsiin ja heidän vanhempiinsa liittyviä pulmia myös tasa-arvon toteutumiseen liittyen. Huolen syntyessä työntekijän on mahdollista antaa vanhemmille ja huoltajille yksilöllistä tukea ja tarvittaessa kutsua heidät lisäkäynnille neuvolaan tai tehdä kotikäynti. Epävarmoille ja äskettäin lapsen saaneille vanhemmille tueksi voi riittää keskustelu rooli- ja kunkin perheenjäsenen aktiivisesta osallistumisesta vanhemmuuteen ja perheen arkeen.

Tasa-arvokysymykset sisältyvät myös perhevalmennuksen aihealueisiin (NEUKO-tietokanta, Klemetti & Hakulinen-Viitanen 2013). Perhevalmennuksessa ja erilaisissa muissa neuvolan järjestämissä vanhempainryhmissä samassa elämäntilanteessa oleville vanhemmille annetaan tietoa tasa-arvoisen vanhemmuuden toteutumisen merkityksestä ja tasa-arvotavoitteisesta kasvatuksesta. Vanhempia kannustetaan keskustelemaan sukupuolten tasa-arvon toteutumisesta perheessään. Tämän oppaan sisältämät pohdintateemat soveltuvat vanhempien kanssa keskusteluun paitsi yksittäisten perheiden kohtaamisissa, myös perhevalmennuksessa ja muissakin vanhempainryhmissä.

Tasa-arvonäkökulmia mietittäessä neuvolahenkilöstön kannattaa käydä läpi myös erilaiset neuvolan seinillä olevat julisteet ja vanhemmille jaettavat materiaalit. On tärkeää, että myös niiden sisältämät viestit tukevat tasa-arvon toteutumista vanhempien välillä ja lasten kasvatuksessa.

Luettavaa aiheesta:

Hakulinen-Viitanen T, Hietanen-Peltola M, Hastrup A, Wallin M & Pelkonen M 2012. Laaja terveystarkastus. Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Tampere, Tampereen yliopistopaino Oy.

Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen äitiys- ja lastenneuvolapalveluissa. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. THL, Ohjaus 9/2019, 20-29.

Klemetti R & Hakulinen-Viitanen T (toim.) (2013) Äitiysneuvolaopas. Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan Opas 29/2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

NEUKO-tietokanta: äitiys- ja lastenneuvola. Duodecim, Terveysportti
<https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/nko>

2 Sukupuolten tasa-arvo lainsäädännössä

Äitiys- ja lastenneuvolan työskentelyssä on otettava huomioon sukupuolten tasa-arvo ja sen edistämiseen velvoittavat lait. Yhtäläisten oikeuksien, yhdenvertaisen kohtelun ja yhtäläisten mahdollisuuksien luomisen edellytyksenä on sukupuoleen perustuvan syrjinnän poistaminen. Sukupuolten tasa-arvon toteutumiseen kuuluu kaikkien eri sukupuolten erilaisten toimintatapojen ja tarpeiden yhtäläinen arvostaminen sekä vallan ja resurssien oikeudenmukainen jakaminen. Tasa-arvon toteutuminen tarkoittaa myös sitä, että ihmisiin, joiden sukupuoli on jotakin muuta kuin mies tai nainen tai tyttö tai poika, kohdistuvaa syrjintää pyritään poistamaan. Neuvolassa sukupuolen moninaisuuden kysymykset koskevat yhtä lailla aikuisia ja lapsia. Tasa-arvon tavoittelu on jatkuvaa toimintaa eri sukupuolten tosiasiallisen tasa-arvon toteuttamiseksi.

Perustuslain (1999) mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Sukupuolten tasa-arvoa ei ole se, että sukupuolta ei huomioida millään tavalla. Käytännössä sukupuolen merkityksen ohittaminen saattaa johtaa siihen, että eri sukupuolten erityislaatuisuutta ja ominaisuuksia ei oteta huomioon. Samalla saatetaan huomaamatta vahvistaa stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolille ominaisista toimintatavoista. Sukupuolten tasa-arvo tarkoittaa sitä, että olemme kaikki erilaisia, mutta samanarvoisia.

Tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää sukupuolten tasa-arvoa. Lakia sovelletaan myös sukupuolivähemmistöihin (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609.)

Tasa-arvolaki (8.8.1986/609) edellyttää, että viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Heidän tulee myös luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan naisten ja miesten tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Eriytisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista.

Tasa-arvolaki (8.8.1986/609) kieltää välittömän tai välillisen syrjinnän sukupuolen perusteella. Välittömän syrjinnän kieltä sisältää eri asemaan asettamisen sukupuolen, raskauden tai synnytyksen sekä sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella. Välillisellä syrjinnällä tarkoitetaan näennäisen neutraalia käytäntöä, joka käytännössä asettaa ihmisiä eriarvoiseen asemaan sukupuolen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella sekä eri asemaan asettamista vanhemmuuden tai perheenhuoltovelvollisuuden perusteella. Lisäksi laki velvoittaa ennaltaehkäisemään sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää. Suomi on sitoutunut myös kansainvälisiin sukupuolten tasa-arvoa koskeviin sopimuksiin Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan unionin kautta.

Kun lapsi on syntymässä avioliiton ulkopuolella, isyyden tunnustaminen on **isyyslain** (11/2015) mukaan mahdollista jo raskausaikana, mikäli on selvää, että isyyden tunnustaja on lapsen isä. Lisäksi raskaana olevan vanhemman tulee hyväksyä tunnustaminen, tunnustajalla tulee olla asetuksessa säädetyt henkilöllisyysasiakirjat ja kummankin tulee ymmärtää tunnustamisen merkitys. Isyyden tunnustamisen voi vastaanottaa äitiysneuvolassa terveydenhoitaja tai kätilö. Samaan aikaan tunnustamisen kanssa voidaan tehdä myös sopimus yhteishuollosta. Tämä mahdollisuus perustuu lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevaan lakiin.

Lisäksi **äitiyslain** (253/2018) mukaan myös lapsen toinen vanhempi, joka ei ole lapsen isä, voi tunnustaa lapsen jo raskausaikana. Äitiyslain perusteella äitiys määräytyy joko lapsen synnyttämisen, äitiyden vahvistamisen, hedelmöityshoitoon suostumisen kautta tai muutoin äitiyden tunnustamalla.

Isyyslakia ja äitiyslakia on valmisteltu teknisesti yhdistettäväksi yhdeksi **vanhemmuuslaiksi** (HE 132/2021) ja samalla lakien soveltamiskäytäntöjä pyritään tarkistamaan. Hallitus antoi esityksen uudesta laista vanhemmuuslaiksi vuonna 2021 ja laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2023.

Perheiden monimuotoisuutta koskeva lainsäädäntö on yhä muutoksessa. Neuvolaan tulee myös uusperheitä, adoptioperheitä ja perheitä, joissa on kaksi samaa sukupuolta olevaa vanhempaa tai jotkut perheen jäsenet kuuluvat sukupuolivähemmistöön ja joissakin perheissä on useampia huoltajia, joilla on rooli lapsen elämässä. Tällöin on hyvä keskustella perheen kanssa ja selvittää, miten perheen kanssa asioidaan. Käsitys sukupuolirooleista, tasa-arvosta ja eri sukupuolten asemasta voi poiketa myös eri kulttuureissa ja uskontokunnissa. Neuvolapalvelut ovat yhteiskunnallista toimintaa, jonka on aina nojaututtava perustuslain ja tasa-arvolain velvoitteisiin sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

Yhdistyneiden kansakuntien **lasten oikeuksien sopimus** (1989) kieltää lapsen syrjinnän hänen tai hänen vanhempiensa ulkonäön, alkuperän, mielipiteiden tai muiden ominaisuuksien perusteella. Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on aina ensimmäiseksi otettava huomioon lapsen etu, ja valtion on kunnioitettava vanhempien tai muiden lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa. Lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa ja ne on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsella on oikeus saada tietoa sekä oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Lisäksi lasten oikeuksien sopimus säättää, että vanhemmilla on ensisijainen ja yhteinen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti, ja että valtion on tuettava vanhempia lasten kasvatuksessa.

Työssä pohdittavaksi

- Miten otat työssäsi huomioon perustuslain ja tasa-arvolain velvoitteet edistää sukupuolten tasa-arvoa?
- Pohdi toisesta maasta muuttaneen vanhemman roolia suomalaisessa yhteiskunnassa. Miten kerrot eri kulttuureista tai uskontokunnista tuleville perheille suomalaisesta kulttuurista, toimintatavoista ja tasa-arvosta?
- Miten varmistat, että vieraskieliselle asiakkaallesi kääntävä tulkki ymmärtää, mitä tarkoitat puhuessasi tasa-arvosta?

Linkkejä lakeihin:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

(Suomen perustuslaki 11.6.1999/731)

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

(Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609)

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

(Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014)

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

(Terveystieteiden ja terveydenhuollon laki 1326/2011)

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110338>

(Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2009, nyk. 338/2011).

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150011>

(Isyyslaki 13.1.2015/11)

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180253>

(Äitiyslaki 253/2018)

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasittelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_132+2021.aspx

(Hallituksen esitys eduskunnalle vanhemmuuslaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi HE 132/2021)

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

(YK:n lasten oikeuksien sopimus 1989: Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991.)

<https://book.coe.int/en/commissioner-for-human-rights/6683-pdf-human-rights-and-intersex-people.html#>

(Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2015), Human rights and intersex people, April 2015)

Lisää luettavaa:

Julkunen R 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere, Vastapaino.

STM 2009. Euroopan unioni tasa-arvoa tekemässä. TANE-julkaisuja 13.

STM 2010. Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Valtioneuvoston selonteko 8.

STM 2015 Tasa-arvolaki.

3 Perhekokonaisuus

Yhteiskunnassamme on erilaisia käsityksiä eri sukupuolista, perheistä ja perheenjäsenten rooleista sekä valtarakenteista perheessä ja yhteiskunnassa. Ajatteluamme saattaa ohjata kaavamainen käsitys vanhemmuudesta sekä äideistä ja isistä, joilla on tietyt tehtävät perheessä, ja lapsesta, jonka sukupuoleksi ajatellaan tyttö tai poika. Emme välttämättä kyseenalaista sitä, mitä eri sukupuolista ajatellaan tai mitä pidetään sopivana eri sukupuolille. Asiakkaiden tasa-arvoinen kohtelu kuitenkin edellyttää, että pystymme tarkastelemaan toimintaamme kriittisesti ja huomioimaan perheenjäsenet sellaisina kuin he haluavat tulla kohdatuiksi, ennakkoluulottomasti ja erilaisine rooleineen.

Äitiys- ja lastenneuvolassa tuetaan koko perheen hyvinvointia. Raskausaikana huomio kiinnittyy erityisesti raskaana olevan vanhemman ja sikiön hyvinvointiin. Neuvolan työntekijän on samalla hyvä huomioida, että toisen tai muiden vanhempien läsnäololla on merkittäviä positiivisia vaikutuksia perheiden hyvinvoinnille, ja kaikki vanhemmat haluavat olla ja ovat nykyään aktiivisia ja osallistuvia toimijoita lapsiperheissä. Etenkin ensimmäistä lastaan odottavissa perheissä miehet saattavat tarvita tukea ja rohkaisua vanhemmuuteen, ja isien tukemiseen tulisikin kiinnittää huomiota neuvolatyössä. On tärkeää mahdollistaa kaikkien vanhempien mukanaolo neuvolakäynneillä ja huomioida kaikki vanhemmat tasapuolisesti asiakaskontakteissa sekä perheen toiminnassa.

Tämän päivän Suomessa on erilaisia perheitä ja perhetyyppejä ja perheiden sisällä erilaisia käsityksiä tasa-arvosta ja sukupuolesta. Joissain perheissä toimitaan tiedostaen tai tiedostamatta perinteisiä sukupuolirooleja noudattaen ja ylläpidetään jakoa naisten ja miesten töihin kotona ja kodin ulkopuolella. Toisissa perheissä taas perinteinen ajattelutapa ei päde. Isällä voi olla päävastuu lapsen hoivasta tai perheen vanhemmat voivat olla samaa sukupuolta. Myös kulttuuriin tai uskontoon liittyvät normit voivat edellyttää perheenjäseniltä tietynlaisia toimintatapoja.

Työntekijän on huomioitava neuvolan arjessa perheiden monimuotoisuus ja sukupuolen moninaisuus. Koska perheet ovat monimuotoisia, tässä oppaassa puhutaan vanhempien, äitien ja isien lisäksi puolisoista, toisista vanhemmista ja laajemmasta perheestä kuin ydinperhe. Oppaassa halutaan tuoda esiin, että jokainen yksilö on erilainen ja jokaisella tulee olla mahdollisuus tulla huomioiduksi kuten hän toivoo, vailla perinteisinä pitämiämme käsityksiä. Kaikki vastaanotolle tulevat vanhemmat ovat tärkeässä asemassa lapsen

elämässä ja heidät tulee huomioida tasa-arvoisesti. On tärkeää, että neuvolassa kunnioitetaan perheiden oikeutta määrittellä itse, ketä perheeseen kuuluu.

Sukupuoliroolit ja sukupuolen ilmaisu ovat usein kulttuuri- ja aikakaussidonnaisia. Ne ovat tietyn yhteisön muodostamia normeja, joiden mukaan yksilön oletetaan toimivan perheessä tai yhteiskunnassa. Neuvolan työntekijä voi tiedostamattaan tuoda työssään esiin henkilökohtaisia asenteitaan tai oletuksiaan, jotka liittyvät sukupuolten rooleihin ja tasa-arvoon ja ilmenevät perheenjäsenten eriarvoisena kohteluna, vaikka se ei ole tarkoituksellista. On tärkeää pyrkiä tiedostamaan omat ajattelu- ja toimintatavat sekä niiden normeja ja stereotypioita ylläpitävät vaikutukset. Tiedostamalla voidaan pyrkiä kohti asiakkaiden tasa-arvoista kohtelua ja perheiden entistä parempaa kohtaamista.

Työssä pohdittavaksi

- Millainen on oma käsityksesi eri sukupuolista ja miten se on muodostunut? Mitä tiedät sukupuolen moninaisuudesta, kuten transsukupuolisuudesta ja intersukupuolisuudesta?
- Miten käsityksesi eri sukupuolista ilmenee neuvolatoiminnassa ja tiloissa? Löytyykö esimerkiksi neuvolan materiaaleista kuvia isistä lasten kanssa ja kuvia erilaisista perheistä?
- Oletatko vanhemmille sukupuolen mukaan erilaisia rooleja perheessä?
- Miten suhtaudut isään, joka saapuu yksin lapsen kanssa vastaanotolle?
- Missä tilanteissa puhut vanhemmuudesta, missä isyydestä tai äitiydestä?

Lisää luettavaa:

Aalto I, Kolehmainen J 2004. Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Hakulinen T. 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tukeminen neuvolapalveluissa. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. YHL, Ohjaus)/2019, 20-29.

Hiitola J 2015. Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyss huostaanottoasiakirjoissa. Tampere University Press Painettu sarja. Acta Universitatis Tamperensis: 2026.

Säävälä H, Keinänen E, Vainio J 2001. Isä neuvolassa - työvälineitä ja ajatuksia vauvaa odottavien ja hoitavien isien kanssa työskenteleville. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja 8.

Varjos K (toim.) 2013: Isänä työelämässä - isäystävällistä työkulttuuria luomassa (pdf). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C, osa 147. Lahden ammattikorkeakoulu.

Ylitapio-Mäntylä O 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 15-29.

Älä oletta – Normit nurin! Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. 2013. Seta-julkaisuja 22. Seta ry.

4 Tasa-arvoinen perheen kohtaaminen

Vanhemmilla on oikeus saada yhtäläisesti tietoa lapsestaan ja tämän kehityksestä vanhemman sukupuoleen katsomatta. Perheenjäsenten tasa-arvoinen kohtelu voi tulla esiin esimerkiksi tavassa, jolla puhumme asiakkaalle. Työntekijä voi huomaamattaan kohdistaa puheensa yhdelle vanhemmista, yleensä äidille, ja puhua tietynlaisia asioita henkilölle, jota pitää lapsen ensisijaisena vastuullisena huoltajana ja toisenlaisia asioita toissijaisina huoltajina pitämilleen henkilöille. Työntekijä voi kommentoida asioita eri tavalla eri sukupuolille. Kaikilla perheenjäsenillä tulee olla mahdollisuus tuoda esiin neuvolassa heitä askarruttavia asioita. Jos vanhempien huolia ei tunnusteta tai niistä ei puhuta, niihin ei voida antaa ja saada riittävästi tukea. Huolten kasaantuminen voi muodostua haitalliseksi lapsen ja perheen hyvinvoinnille.

Perheeseen ja perheen elämänpäiriin voi kuulua keskeisesti myös useampi kuin kaksi aikuista. Perhe voi kokea perheenjäsenten joutuvan eriarvoiseen asemaan, jos kaikkia ei huomioida keskustelussa tasapuolisesti tai kaikille ei ole esimerkiksi varattu omaa istuinta vastaanottotilassa. Kaikkien läsnäolijoiden tasa-arvoinen huomioiminen ja ottaminen mukaan keskusteluun antaa kaikille lapsen vanhemmille mahdollisuuden ottaa vastuu lapsen kasvatuksesta ja hyvinvoinnista.

Kaikenlaisissa perheissä voi olla tilanteita ja rooleja, joita neuvolan työntekijän on vaikea ennakoita, ellei asia ole tullut aiemmin esille. Joskus saatamme puhua joistain ihmisryhmistä stereotyyppisesti, aivan kuin heitä ei olisi paikalla. Oletuksemme esimerkiksi läsnäolijoiden sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta voi kuitenkin olla väärä. Emme voi stereotyyppisten käsitysten perusteella tietää ihmisistä mitään. Kaikkien paikalla olevien osallisuutta ja joukkoon kuulumisen tunnetta voi vahvistaa esimerkiksi puhumalla vanhemmista, kumppaneista tai puolisoista. Samoin lapsia ja vanhempia voi kutsua heidän omilla nimillään. Lisäksi perheenjäseniltä voi kysyä, mitä käsitteitä he käyttävät itsestään tai miten lapset heitä vanhempina puhuttelevat.

Avoimuus ja tasa-arvoinen suhtautuminen kaikkiin perheenjäseniin sukupuoleen tai sukupuolirooleihin katsomatta edesauttaa tasa-arvoisen ilmapiirin luomista. Luottamuksellista suhdetta luotaessa voi olla hyvä keskustella siitä, miten perhe haluaa itse tulla kohdelluksi, miten perheenjäseniä kutsutaan ja miten he toivovat itseensä suhtauduttavan. Keskustelussa on myös hyvä välttää tekemästä tarpeettomia oletuksia perheistä ja perhemuodoista: esimerkiksi yhden vanhemman tai perheiden elämänpäirissä ei välttämättä

ole toista tai useampaa lapsesta vastuussa olevaa aikuista. Tasa-arvoa on monimuotoisten perheiden olemassaolon tunnustaminen ja tunnistaminen.

Puheessa ja toiminnassa tulee huomioida myös lapsi. Vauvat aistivat tunnetiloja herkästi toisten eleistä, ilmeistä, äänensävyistä ja kosketuksesta. Lapsi oppii puhumaan ja toimimaan jäljittelemällä muita. Vaikka lapsen oma ilmaisu olisi vielä vajavaista, hänellä on tarve tulla ymmärretyksi ja kuulluksi. Lapsen huomioiminen lisää hänen itseluottamustaan ja haluaan kommunikoida. Lapset ovat avoimia, eikä heidän tarpeitaan ja kiinnostuksen kohteita tule sitoa sukupuolen mukaisiin ennakkokäsityksiin.

Outi Ylitapio-Mäntylä (2012, 97) kuvaa teoksessa *Villit ja kiltit*. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille esimerkkiä, jossa lapsen sukupuoli vaikuttaa hänen kohtaamiseensa neuvolatilanteessa:

”Neuvolan terveydenhoitaja esittelee kaksivuotiaalle tytölle kuvia. Hän hyppää liikennevälineet sekä työvälineet sahasta vasaraan ohitse sanoen, että näitä poikien juttuja sinun ei tarvitse osata. Tyttö näyttää hämmentyneeltä, sillä hän pitää tällä hetkellä laivoista, moottoripyöristä ja junista.”

Työssä pohdittavaksi

- Miten luot vastaanotollasi tasa-arvoisen ilmapiirin ja kutsuttaville henkilöille tunteen, että he ovat tasa-arvoisesti tervetulleita terveystarkastuksiin?
- Kenelle kohdistat asiakastapaamisessa puheesi?
- Puhutko eri asioista eri sukupuolta oleville vanhemmille?
- Oletko pohtinut vanhempien erilaisia tarpeita neuvolakäynneillä?
- Tiedätkö, mitkä asiat huolettavat lapsen eri vanhempia?
- Annatko kaikille vanhemmille riittävästi aikaa ja huomiota vastaanotolla?
- Kysytkö kaikilta lapsen vanhemmilta, miten he jaksavat?
- Tunnistatko monimuotoisten perheiden erityispiirteitä? Miten huomioit niitä työssäsi?
- Onko vastaanotollasi riittävästi tuoleja paikalle saapuville perheenjäsenille ja tulkille?
- Puhutko suoraan lapselle?

Lisää luettavaa:

Hakulinen-Viitanen T, Hietanen-Peltola M, Hastrup A, Wallin M & Pelkonen M. 2012. Laaja terveystarkastus. Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Tampere, Tampereen yliopistopaino Oy.

Halme N, Isän ja leikki-ikäisen lapsen yhdessäolo 2009.

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79997/6e0e50cf-1e85-4a5c-8a32-530ff3a8c7f5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Monimuotoiset perheet nyky-yhteiskunnassa - opettajan opas sosiaali- ja terveysalan opintoihin 2016. https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2015/08/opettajan_opas_v6.pdf

Säävälä H, Keinänen E & Vainio J 2001. Isä neuvolassa - työvälineitä ja ajatuksia vauvaa odottavien ja hoitavien isien kanssa työskenteleville. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja 8.

Varjos K (toim.) 2013: Isänä työelämässä - isäystävällistä työkuultuuria luomassa (pdf). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C, osa 147. Lahden ammattikorkeakoulu.

Ylitapio-Mäntylä O 2012. Hoivan ja vastuun jakautuminen päiväkodissa ja kotona. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 91-102.

5 Tasa-arvo ja vanhempien toiminta perheessä

Lapsen tulo perheeseen muuttaa kaikkien perheenjäsenten elämää ja arkea. Hyvä vanhemmuus ei riipu biologisesta suhteesta lapseen tai siitä, että asuu samassa taloudessa lapsen kanssa. Perheissä, joissa yksi vanhempi viettää enemmän aikaa lapsen kanssa, toiselle tai muille vanhemmille vanhemmuus ja kiintymys lapseen muodostuvat vähitellen. Kaikille vanhemmille tai huoltajille on tärkeää saada puhua lapsen tulon aiheuttamista muutoksista elämässään.

Kaikilla vanhemmilla tulee olla mahdollisuus osallistua lapsen kasvatukseen ja hoivaan, leikkiä lapsen kanssa, opettaa, olla läsnä ja pitää lasta sylissä. Sitoutuminen vanhemmuuteen vaikuttaa positiivisesti lapseen, vanhempaan itseensä ja koko perheeseen. Vastuunotto ja osallistuminen lapsenhoitoon vähentävät itsekeskeisyyttä ja lisäävät empaattisuutta lasta ja muita perheenjäseniä kohtaan.

Vauvan tulo aiheuttaa herkästi väsymystä. Vastuun jakaminen perheen arjessa antaa mahdollisuuden vapauttaa vanhemmat vuorollaan hetkellisesti oman ajan viettoon, mikä ylläpitää yksilön ja perheen hyvinvointia. Lapsiperheissä kaikki vanhemmat tarvitsevat omaa ja/tai aikuisten välistä yhteistä aikaa. Tuon ajan tarve on yksilöllinen, ja siitä on hyvä keskustella. Erityisesti perheissä, joissa vanhemmuutta jaetaan useammassa kodissa, on hyvä kuulla kaikkia lapsen arjesta vastaavia aikuisia. Lapsenhoitovastuiden jakaminen helpottuu, kun kaikki tulevat kuulluksi omista tarpeistaan.

Vauva hyötyy yhdestä tai useammasta lähisuhteesta oppimalla tuntemaan yhtä hyvin kaikki vanhempansa ja saamalla virikkeitä perheenjäsenten eri toiminnoista. Myönteinen hoivasuhde muodostuu, kun vanhemmat luovat omaan tai lapsen sukupuoleen katso-matta omakohtaisen suhteen lapseensa - pitävät lasta sylissä, lohduttavat, osallistuvat lapsen kanssa tehtäviin askareisiin ja kannustavat lapsia osallistumaan omiin toimiinsa. Varhaisessa vaiheessa luotu läheinen suhde lapseen säilyy myöhemminkin läheisempänä kuin aluksi passiivisessa suhteessa eläneen vanhemman suhde lapseensa.

Lapsen kanssa toimiessaan vanhempi oppii havaitsemaan, mitä lapsi odottaa ja tarvitsee aikuisilta. Vanhempi, joka ei ole viettänyt aikaa lapsen kanssa, voi kuvitella, että vauvat ovat helppoja hoitaa ja samalla voi keskittyä johonkin muuhun tekemiseen. Neuvolan

työntekijä voi muistuttaa vanhempia, miten mielenkiintoista lapsen kasvua ja kehitystä on seurata, ja miten tärkeää on antaa lapselle aikaa.

Neuvolan työntekijän on hyvä antaa kaikille vanhemmille aikaa sekä mahdollisuuksia tarjota hoivaa ja osallistua lasta koskeviin päätöksiin myös asiakastapaamisten aikana. Vanhemmat pystyvät sukupuolesta riippumatta huolehtimaan vauvan tarpeista yhtä lailla. Jos hoivaajia on kaksi tai useampi, lapsi voi harjoitella emotionaalista etäännyttämistä yhdestä vanhemmasta. Lapsi saa samalla mahdollisuuden tutustua ja samaistua erilaisiin myönteisiin sukupuolirooleihin varhaisessa vaiheessa. Myös yhden vanhemman perheessä vanhempaa voi rohkaista antamaan lasta hoitoon muille luotettaville aikuisille, jos sellaisia perheen lähiverkostoon kuuluu. Lapsen ainoalle vanhemmalle voi olla erityisen tärkeää kuulla, että myös aivan pienen lapsen voi välillä antaa muille hoidettavaksi.

Yhdenvertaisuuteen ja tasa-arvoon pyrkivä perhekokonaisuus luo hyvän kasvuympäristön lapselle. Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo eivät tarkoita, että kaikkien lapsesta huolehtivien tulisi toimia keskenään samalla tavalla. Lapsen on tärkeää huomata, että vanhemmat kuitenkin luottavat toistensa toimintaan lapsen kanssa. Yhden vanhemman osoittaessa luottavansa toiseen vanhempaan lapsikin voi luottaa toiseen vanhempaan. Lapset oppivat kyvyn ymmärtää ja säädellä tunteita vuorovaikutuksessa vanhempien ja muiden hoitavien henkilöiden kautta ja oppiminen jatkuu läpi koko elämän. Lapselle kehittyy laajempi tunneskaala ja kokemus ihmisten erilaisuudesta, kun vanhemmat ja lasta kasvattavat henkilöt ovat keskenään erilaisia. Vanhempien ja lapsen välisen suhteen on havaittu vaikuttavan lapsen kognitiivisten, emotionaalisten sekä sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Tyytyväisyyden, ilon ja luovuuden kokemukset varhaisessa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa vahvistavat lapsen sosiaalisten taitojen sekä tunnesäätelyn kehittymistä.

Pohdittavaksi vanhempien kanssa

- Millainen on mielestäsi hyvä vanhempi? Onko hyvässä vanhemmuudessa sukupuolen mukaisia eroja?
- Millainen vanhempi haluat olla lapsellesi? Onko kaikilla lapsen vanhemmilla samanlaisia toiveita?
- Koetko tulleeesi perheessä kuulluksi ja ymmärretyksi sellaisena kuin olet?

Lisää luettavaa:

Aldous J, Mulligan G & Bjarnasson T 1998. Fathering over time: What makes the difference? *Journal of Marriage & the Family*, vol 60 (4), 809-820.

Chodorow N & Contratto S 1982. *The fantasy of the perfect mother*. Thorne B (toim.) *Rethinking the family: some feminist questions*. Longman, New York.

Hays S 1996. *The cultural contradictions of motherhood*. Yale University Press, New Haven.

Hays S 1998. The fallacious assumptions and unrealistic prescriptions of attachment theory: A comment on 'Parents' socio-emotional investment in children'. *Journal of Marriage & the Family*, vol 60 (3), 782-90.

Säävälä H, Keinänen E & Vainio J 2001. Isä neuvolassa - työvälineitä ja ajatuksia vauvaa odottavien ja hoitavien isien kanssa työskenteleville. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja 8.

THL tutkimuksia 2017. Valtaosa pikkulasten vanhemmista voi hyvin – Tuloksia FinTerveys 2017 -tutkimuksesta. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139086/URN_ISBN_978-952-343-458-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Varjos K (toim.) 2013: *Isänä työelämässä - isäystävällistä työkulttuuria luomassa* (pdf). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C, osa 147. Lahden ammattikorkeakoulu.

Ylitapio-Mäntylä O 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Bookwell Oy, Juva. s. 15-29.

Ylitapio-Mäntylä O 2012. Hoivan ja vastuun jakautuminen päiväkodissa ja kotona. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Bookwell Oy, Juva. s. 91-102.

6 Työnjako ja sukupuoliroolit perheessä

Ensimmäisissä ihmissuhteissa vauva oppii, minkälainen hän on, minkälaisia muut ihmiset ovat, miten muihin suhtaudutaan, miten hänen läheisensä kohtelevat häntä ja miten hän itse vaikuttaa heihin. Tarkkailemalla ympäristöään lapset oppivat sukupuolittuneita toimintatapoja pienestä pitäen. He muodostavat käsityksiä siitä, mikä on sopivaa eri sukupuolille esimerkiksi sen mukaan, millaisiin leikkeihin heitä ohjataan tai miten he näkevät ihmisten toimivan. Lapset pyrkivät miellyttämään aikuisia, joten he sopeutuvat heille esitettyihin toimintamalleihin nopeasti. Näistä toimintamalleista muodostuu stereotyyppisiä käsityksiä ja tiedostamatonta toimintaa, joka ylläpitää sukupuolten erilaisia rooleja ja työnjakoa sukupolvesta toiseen.

Stereotyyppisen ajattelun purkaminen on yksi keino edistää sukupuolten tasa-arvoa ja vähentää sukupuoleen perustuvaa syrjintää ja eriarvoista kohtelua. Perheiden kanssa työskentelevät työntekijät voivat yhdessä vanhempien kanssa purkaa ja kyseenalaistaa totuttuja sukupuolirooleja omassa puheessaan ja toiminnassaan.

Paitsi yhteiskunnan työnjaossa, myös kodin arkisissa askareissa tuotetaan sukupuolittuneita käytäntöjä. Äitiys- ja lastenneuvolassa voidaan pohtia vanhempien kanssa, millaisia vanhempien roolit ovat perheessä ja mikä on kullekin vanhemmalle luonteenomaista. Vanhemmilla voi olla pelkoja tai keskenään ristiriitaisia odotuksia vanhemmuudesta ja kasvatuksesta sekä oletuksia eri vanhempien tehtävistä esimerkiksi sen mukaan, mitä sukupuolta vanhempi on. Keskustelemalla vanhemmille voidaan tarjota mahdollisuus löytää heille sopivat tavat toimia lapsen kanssa.

Vanhempia voi kannustaa miettimään, kuka kotona organisoii lasten arjen, kuka huolehtii siivouksesta, pyykistä, ruoanlaitosta, auton huollosta, korjaustöistä jne. Tehtävänjakoa voi kyseenalaistaa ja muuttaa. Jokaisella on oma tapansa suorittaa erilaisia tehtäviä ja lapsi voi oppia vanhemmiltaan erilaisia tapoja tehdä sama asia, kun tehtävänjaot eivät ole tarkasti yhdelle henkilölle tai sukupuolelle rajattuja.

Perheessä lapsi voi osallistua perheen erilaisiin tehtäviin yhtäläisesti kenen tahansa vanhemman, isovanhemman tai muun perheenjäsenen kanssa sukupuolesta riippumatta. Lapsi saa näin mahdollisuuden kokeilla, miltä erilaiset tehtävät kotona tuntuvat ja mitä hän itse niistä ajattelee. Vanhempia voidaan ohjata myös tulemaan tietoisiksi siitä, vaativatko he lapsilta eri asioita tai erilaista osaamista sukupuolen perusteella. On tärkeää

kannustaa lasta löytämään häntä kiinnostavat asiat ja vastata hänen tarpeisiinsa ja kiinnostuksen kohteisiinsa sukupuolirooleihin katsomatta.

Työssä pohdittavaksi

- Miten kannustat kaikkia vanhempia aktiiviseen vanhemmuuteen?
- Tiedätkö, mitä asiakkaasi ajattelevat vastuiden tasa-arvoisesta jakamisesta perheessä?

Pohdittavaksi vanhempien kanssa

- Onko perheessäsi sukupuolen mukaan jaettuja töitä? Miten työnjakoa voisi purkaa?
- Mieti erilaisia rooliodotuksia, joita vanhemmille voi olla. Voisiko niitä kyseenalaistaa?
- Miten perheesi toiminnassa tai puheissa näkyvät käsitykset sukupuolirooleista?
- Mitkä piirteet sinussa vanhempana vastaavat perinteisiä käsityksiä sukupuolirooleista perheessä?

Lisää luettavaa:

Säävälä H., Keinänen E& Vainio J 2001. Isä neuvolassa - työvälineitä ja ajatuksia vauvaa odottavien ja hoitavien isien kanssa työskenteleville. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja 8.

Varjos K (toim.) 2013: Isänä työelämässä - isäystävällistä työkuultuuria luomassa (pdf). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C, osa 147. Lahden ammattikorkeakoulu.

Ylitapio-Mäntylä O 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 15-29.

Ylitapio-Mäntylä O 2012. Hoivan ja vastuun jakautuminen päiväkodissa ja kotona. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 91-102.

7 Sukupuolen moninaisuus

Neuvolan työntekijällä voi olla oma käsityksensä asiakkaan sukupuolesta, mutta se ei välttämättä vastaa asiakkaan oikeaa sukupuolta. Tulemme usein tietoisiksi sukupuoliin liittyvistä oletuksistamme vasta siinä vaiheessa, kun joku toimii vastoin oletuksiamme.

Sukupuolen moninaisuus -ilmaisu viittaa siihen, että sukupuoli on moninainen ilmiö. Sukupuoli voi määrittyä esimerkiksi juridisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti tai psyykkisesti. Se voi olla esimerkiksi geneettinen, anatominen, hormonaalinen, neurologinen tai kehollinen kokemus, aistinen kokemus, tunne tai kognitio. Sukupuoleen liittyvää yksilöllistä vaihtelua on sekä fyysisessä kehityksessä että yksilön kokemuksessa oikeasta sukupuolestaan. Sukupuolia on monia ja niitä on muitakin kuin jako tyttöihin, poikiin, naisiin ja miehiin. Sukupuolella on monenlaisia ulottuvuuksia, jotka eivät useinkaan ole yksiselitteisiä. Kaikki eivät sovi kaksijakoisen sukupuolierottelun muottiin. Sukupuolen moninaisuus sisältää sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuolienemmistöt.

Lapsen fyysinen kehitys sukupuoleen, sukupuoli-identiteetin kehitys tai lapsen tapa ilmaista omaa sukupuoltaan voivat vaihdella ja poiketa olettamastamme. Lapsi voi olla jotain muuta sukupuolta kuin millaiseksi hänet hänen kehonsa perusteella määritellään. Esimerkiksi lapsen kehon piirteet voidaan lukea tytölle ominaisiksi, mutta hän onkin poika tai jotain muuta. Kasvaessaan sukupuoleen lapsen tulisi saada kokeilla eri tapoja ilmaista sukupuolta. Tämä antaa hänelle mahdollisuuden ymmärtää moninaisia sukupuolen ilmiöitä ja löytää oma identiteettinsä.

Joidenkin lasten sukupuoli ei sovi kaksijakoiseen sukupuolijärjestelmään. Lapsuuden aikaiset variaatiot sukupuolella eivät ennusta lapsen tulevaa kasvusuuntaa. Kaikki kehityspotkut ovat mahdollisia oman identiteetin löytämiseksi – olipa kyse sukupuolen, seksuaalisen suuntautumisen tai muun identiteetin kehityksestä.

Intersukupuolisilla henkilöillä sukupuolen anatomiset, kromosomaaliset tai hormonaaliset merkit voivat olla määrittymättömät. Intersukupuolisuus voi tulla ilmi heti vastasyntyneenä tai myöhemmin elämän aikana. Intersukupuolisen lapsen sukupuolta joidenkin kehon piirteiden perusteella määritettäessä on aina olemassa virheen mahdollisuus, koska sukupuolen tunnusmerkkeinä pidetyt kehon piirteet ovat ristiriitaiset eikä lasta voida niiden perusteella määritellä nais- tai miespuoliseksi. Vastasyntyneen lapsen sukuelimissä on usein myös synnynnäistä vaihtelua. Vastasyntyneen lapsen sukupuoli on aina olettamus,

myös niiden lasten kohdalla, joilla sukupuolen ulkoisina tunnusmerkkeinä pidetyt ominaisuudet ovat ristiriidattomat. Muunsukupuolisuus kuvaa sukupuolta, joka ei yksiselitteisesti ole miehen tai naisen sukupuoli vaan se voi olla näiden yhdistelmä tai jotakin muuta. Muunsukupuolisuus ei kuvaa kaikkia sukupuolia, jotka eivät sijoitu kaksijakoisen mies-naissukupuolijaottelun sisälle.

Sukupuoli-identiteetti on ihmisen oma kokemus oikeasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Sukupuoli-identiteetti on eri asia kuin seksuaalinen suuntautuminen. Se on jokaisen sisäinen tunne siitä, mikä on hänen oikea sukupuolensa. Jo pienellä lapsella voi olla sukupuoliristiriita eli tunne, että hänen oikea sukupuolensa on toinen kuin häneltä odotettu tai hänen kehonsa mukaan määritelty sukupuoli. Tunne voi vahvistua kasvun aikana, jolloin kyse voi olla transsukupuolisuudesta. Lapsi voi myös jättää ilmaisematta sisäistä sukupuoliristiriitaansa riippuen kasvuympäristön avoimuudesta.

Kulttuurissamme on tapana oikaista toimintaa, joka ei vastaa perinteisiä käsityksiämme siitä, mikä on oikein tai soveliasta. Ylläpidämme ja välitämme käsityksiämme sukupuolvelta toiselle antamalla palautetta tai olemalla kiinnittämättä huomiota epäsovinnaiseen toimintaan. Jo pienet lapset saattavat kommentoida toisten toimintaa oikaisevasti heille välittyneiden käsitysten perusteella. Minuus muodostuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, ja esimerkiksi vanhempien suhtautuminen toisiinsa ja eri sukupuolta oleviin henkilöihin voi heijastua lapsen käsitykseen oman sukupuolensa arvostuksesta. Muilta tulevien kommenttien perusteella lapsi oppii näkemään myös itsensä sellaisena kuin muut hänet näkevät – hyväksyttynä tai muita huonompana. Sukupuolen moninaisuuden kunnioittaminen ja hyväksyminen tarjoavat vakaan perustan kasvulle. Ymmärtävällä kasvatuksella voidaan lisätä lapsen tunnetta joukkoon kuulumisesta ja moninaisuuden hyväksymistä itsessä ja toisissa. Hyväksyntä edesauttaa positiivisen itsetunnon, minäkuvan ja identiteetin kehittymistä. Jokaiselle lapselle on tärkeää, että häntä arvostetaan. Mitätöinnillä tai ohjauksella ei voida muuttaa kenenkään sukupuolta. Lapsen kokemusta tulee kunnioittaa eikä sitä tule ajatella kasvatuksen seurauksena.

Lapsen sukupuolen ilmaisua ymmärtävällä ja arvostavalla kohtaamisella on myönteisiä vaikutuksia aikuisuuteen asti. Suomalaisen tutkimuksen mukaan vanhempien vaikeus hyväksyä lapsensa syntymässä määritellylle sukupuolelle epätyypillisenä pidettyä käytöstä lisäsi todennäköisyyttä sille, että näillä lapsilla oli aikuisuudessa enemmän mielen-terveyden ongelmia ja päihteiden käyttöä. Esimerkiksi rajuja leikkejä vältteleviä poikia tai niihin hakeutuvia tyttöjä ei tule torjua tai torua. Varhaiset kokemukset erilaisuudesta voivat johtaa emotionaaliseen eristäytymiseen ja ulkopuolisuuden tunteeseen perheessä ja ystäväpiirissä, mikä voi näkyä aikuisiän suhteissa itseilmaisun ja tunteiden kontrollointina. Lapsella oleva erilaisuuden tunne voi vaikuttaa myös lapsen ja vanhempien väleihin, lapsen onnistumisen kokemuksiin ja ajatuksiin siitä, miten hän kykenee vastaamaan vanhempiensa tai muiden ihmisten odotuksiin.

Sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten kasvua omaan sukupuoleensa voidaan tukea sensitiivisillä kasvatuskäytännöillä, keskustelemalla sekä pohtimalla asiaa yhdessä lapsen perheen kanssa. Lapsen sukupuoleen liittyvät kysymykset voivat nousta esiin neuvolakeskustelussa ja neuvolatyöntekijät voivat tarvittaessa myös omalla aktiivisuudellaan tuoda aihetta esiin tilanteissa, joissa lapsella on esimerkiksi diagnoosi intersukupuolisuudesta. Aihe voi herättää huolta ja hämmennystä perheissä. On tärkeää tukea lapsen kasvusta vastaavia aikuisia myös heidän tunteidensa käsittelyssä, tarjota tarvittaessa lisätietoa sukupuolen moninaisuudesta ja rohkaista tukemaan lapsen kasvua omaksi itsekseen.

Sukupuolen moninaisuudesta keskusteleminen ja asiantiedon jakaminen on tärkeää, koska sukupuoleen liittyy kulttuurisia ennakkoluuloja ja myyttejä, jotka voivat vaikuttaa lasten kasvuun, perheiden avoimuuteen, erilaisuuden tunteen muodostumiseen ja syrjintään. Ennakkoluulot voivat liittyä pelkoihin tuntemattomia asioita kohtaan. Syrjintä ja ennakkoluulot voivat aiheuttaa stressiä, joka pitkään jatkuessaan vaikuttaa fysiologisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Lasta tulisi tukea ja hyväksyä hänen ainutlaatuisuutensa olipa hänen sukupuolensa syntymässä määritellyn mukainen tai jotakin muuta. Sukupuolen moninaisuuden tunnistaminen ja tukeminen on tasa-arvoa ja sen huomioiminen on osa sukupuolisensitiivistä ajattelua ja toimintaa.

Työssä pohdittavaksi

- Sukupuoli ei ole selväpiirteinen ja yksiselitteinen ominaisuus. Miten otat tämän työssäsi huomioon?
- Miten olet kasvanut omaan sukupuoleesi? Pohdi, mitkä asiat ovat vaikuttaneet käsitykseesi omasta sukupuolestasi.
- Miten suhtaudut, kun lapsi kertoo tai ilmentää olevansa eri sukupuolta kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty?
- Miten tuet vanhempaa, jonka lapsi on eri sukupuolta kuin syntymässä on määritelty?
- Miten tuet vanhempaa, jonka lapsi on intersukupuolinen?

Pohdittavaksi vanhempien kanssa

- Miten olet kasvanut omaan sukupuoleesi? Mitkä asiat ovat vaikuttaneet käsitukseesi omasta sukupuolestasi?
- Tuetko lapsesi tapaa ilmaista omaa sukupuoltaan?
- Onko mielestäsi eri sukupuolille sopivia leikkejä? Miten suhtaudut, jos poika haluaa pukeutua prinsessaksi tai tyttö on kiinnostunut muita ikäisiään tyttöjä rajummista leikeistä?
- Kannustatko eri sukupuolia leikkimään yhdessä?

Lisää luettavaa:

Huuska M & Karvinen M 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 31–53.

Julkunen R 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere, vastapaino.

Jämsä J 2008. (toim.): Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus.

Jääskeläinen L, Hautakorpi J, Onwen-Huma H, Niittymäki H, Pirttijärvi A, Lempinen M, Kajander V 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Opetushallitus, oppaat ja käsikirjat 2015:5.

Korhonen E, Nazarenko S & Närhi R 2012. Kahdeksan kysymystä tasa-arvosta ja seksuaalisuudesta. Väestötietosarja 25. Väestöliitto.

Moring A & Kerppola J. 2019. Monimuotoiset perheet perhepalveluissa - missä menemme vanhemmuuden ja parisuhteen tukemisessa. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. THL, Ohjaus 9/2019, 93-100.

Paumo M 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 141–157.

Pesonen T & Nissinen J 2015. Sukupuolen moninaisuus. Avoinna kasvuun J&T. Esitys 26.2.2015.

Seta. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/>

Seta. 2021. Sukupuolen moninaisuus ja kehon kirjo -opas. https://setary.sharepoint.com/:b:/g/EdnXjPS3LI5Mn1oraYNfikcB_IOrxVD8RpzhC4liG7uklg?e=zzerkT

Seta. 2019. Sukupuolen moninaisuus ja lapset. https://setary.sharepoint.com/:b:/g/EdAdqno-dXtKhN_HEISkwukBajuhTdWK8d14vghS4Dx-gA?e=98EPUZ

Seta 2019. Opas intersukupuolisen lapsen perheille ja läheisille. <https://setary.sharepoint.com/:b:/g/EWjJhRMkohFAkgJBoC3FBxUB4ljFB1qs3JLQJCRdwHs7bA?e=SErsrd>

Säävälä H, Keinänen E& Vainio J 2001. Isä neuvolassa – työvälineitä ja ajatuksia vauvaa odottavien ja hoitavien isien kanssa työskenteleville. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja 8.

Teräs T 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 103–121.

Tuovinen L, Ståhlström O, Nissinen J ja Hentilä J 2011. (toim.): Saanko olla totta. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Gaudeamus.

Venhola M 2011. Vielä sukupuolesta. Kirjeitä ja mielipiteitä. Duodecim, 127: 152.

Älä oletta – Normit nurin! Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. 2013. Seta-julkaisuja 22. Seta ry.

8 Tasa-arvo ja monimuotoiset perheet

Ajatukseen perheiden moninaisuudesta kuuluvat ydinperheet ja sitä laajemmat perhekokonaisuudet, eri kulttuuritaustoista tulevat perheet, adoptioperheet, sijaisperheet, usean kulttuurin perheet, monikkoperheet, sateenkaariperheet, vammaisten lasten tai vanhempien perheet, leskien, eronneiden tai omasta tahdostaan yksin lapsen saaneiden yksinhuoltajien perheet, uusperheet ja niin edelleen. Monimuotoisten perheiden kohtaamisessa pätevät samat periaatteet kuin muidenkin perheiden kohdalla. Molemmipuolisen luottamuksen ja ymmärryksen syntyminen edellyttää, että perhe kertoo omasta tilanteestaan ja siitä, miten perhe ja sen jäsenet haluavat tulla kohdatuiksi.

Perhelainsäädäntö ja palvelujärjestelmä ovat alun perin muodostuneet palvelemaan kahden sukupolven ydinperhettä. Tämä voi aiheuttaa hankaluuksia perheille, joiden rakenne poikkeaa tästä mallista. Lainsäädäntöä kehitetään, mutta se ei aina kykene juridisesti tunnustamaan monimuotoisia lapsi-vanhempi -suhteita. Myös tosiasialliset sisaruussuhteet saattavat jäädä vaille lain suojaa.

Monimuotoisten perheiden kannalta tärkeitä kysymyksiä ovat esimerkiksi, miten tunnistaa lapsen kaikki sosiaaliset vanhemmat, keitä lapsella on oikeus tavata, miten perhesuhteet tunnistetaan ja määritellään kansainvälisesti, millä perusteilla huoltajuuksia vahvistetaan ja millä perusteella syntyvän lapsen vanhemmuus määräytyy. Monet sosiaalietuudet rajataan yleisesti kahden vanhemman perhemallin mukaisesti. Perhevapaisiin liittyvät etuudet muuttuvat kuitenkin 1.8.2022 alkaen niin, että perhevapaa järjestelmä tunnustaa erilaiset perhemallit paremmin. Järjestelmä tunnistaa jatkossa kaksos- ja kolmosperheiden, etävanhempien, adoptioperheiden, sateenkaariperheiden ja lapsensa menettäneiden perheiden tilanteet nykyistä paremmin. Malli huomioi myös synnyttäjän perhevapaan tilanteessa, joissa lapsi huostaanotetaan pian synnytyksen jälkeen.

Miehillä on keskeinen rooli sukupuolten tasa-arvon saavuttamisessa. Joissain kulttuureissa miehet päättävät perheen lasten lukumäärästä, terveystarkastuksissa käynnistä sekä naisten opiskelusta ja työssäkäynnistä. Myös tällaisissa perheissä tasa-arvon edistäminen onnistuu parhaiten ottamalla kaikki vanhemmat huomioon tasapuolisesti. Myös miehille tulee tarjota laajasti tietoa, jotta heillä on tasa-arvoinen mahdollisuus ymmärtää vanhemmuuden moninaisia kysymyksiä, seksuaalikasvatuksen tärkeyttä, sukupuolten tasa-arvon merkitystä sekä tukea naisten oikeuksien toteutumista. Kolmen sukupolven perhekokonaisuuden kanssa toimittaessa on lisäksi kenties huomioitava myös isovanhempien näkemykset lapsen kasvatuksessa. Toisaalta joissakin perheissä isovanhemmat saattavat olla lapsen ensisijaisia huoltajia.

Työntekijä kohtaa vastaanotollaan myös perheitä, joissa perheenjäsenten roolit ja sukupuolijako voivat poiketa perinteisestä oletuksesta. Kaikkien perheiden sisällä voi olla kirjo eri sukupuolisia ihmisiä tai ihmisiä, joiden seksuaalinen suuntautuminen ei sovi työntekijän mahdollisiin stereotyyppisiin oletuksiin, eikä kaikista asioista ole välttämättä edes puhuttu perheen sisällä. Osa perheistä tai perheenjäsenistä voi olla monella tapaa monimuotoisia tai kuulua useaan eri vähemmistöön.

Sukupuolen moninaisuutta käsiteltiin edellisessä luvussa. Henkilön sukupuolta ei pidä sekoittaa hänen seksuaaliseen suuntautumiseensa. Seksuaalisessa suuntautumisessa on kyse siitä, keihin ihminen tuntee vetovoimaa emotionaalisesti tai eroottisesti. Yleisesti voidaan käyttää jaottelua homo-, bi- ja heteroseksuaalisuuteen, mutta erilaisten seksuaalisten suuntautumisten kirjo on laajasti tätä jaottelua moninaisempi. Omaan seksuaaliseen suuntautumiseensa voi havahtua missä iässä tahansa ja se voi muuttua elämän eri vaiheissa.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat kaikki muut kuin heteroseksuaalit. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen kuuluvat kaikki ihmiset. Seksuaalisesta suuntautumisesta puhuttaessa vallalla on kuitenkin hetero-oletus, jolloin kaikkien ihmisten oletetaan olevan heteroita. Tällöin oletetaan, että ihmiset jakautuvat kahteen sukupuoleen, jotka tuntevat seksuaalista tai romanttista vetovoimaa toisiaan kohtaan. Hetero-oletus on kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ajattelumalli, jota ihmiset ylläpitävät myös tiedostamatta sen vaikutusta kanssaihmiin. Heteronormatiivisuus on käsite, jossa heteroseksuaalisuus nähdään muita suuntautumisia toivotumpana, luonnollisempänä ja parempana. Heteronormiin kuuluu usein myös ajatus naisen ja miehen yhdessä perustamasta ydinperheestä.

Perheiden monimuotoisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuden tunnistaminen ja tunnustaminen ovat laajentaneet perheiden kirjoa. Kuten eri sukupuolta olevien vanhempien heteroydinperheet, myös sateenkaariperheet ovat keskenään erilaisia. On kahden vanhemman ydinperheitä yhteisine lapsineen. On uusperheitä ja yksinhuoltajia. Sateenkaariperheessä yhteiset lapset voivat asua esimerkiksi samaa sukupuolta olevien pariin perheissä tai heterosuhteen ympärille muodostuneissa ydinperheissä, joissa vähintään toinen puolisoista on biseksuaali tai transihminen. Apilaperheeksi kutsutaan perhettä, jossa lapsi tai lapset ovat syntyneet kahden eri perheyksikön yhteisiksi lapsiksi. Apilaperhe on esimerkiksi naisparin ja itsellisen miehen tai miesparin ja naisparin yhdessä muodostama perhe. Uusperheissä voi olla samaa tai eri sukupuolta oleva pari, jolla on lapsia jommankumman tai molempien puolisoitten edellisistä liitoista. Yksinhuoltajien perheet voivat olla myös sateenkaariperheitä, jos vanhempi kuuluu sukupuoli- ja/tai seksuaalivähemmistöön. Joissakin perheissä voi olla esimerkiksi kolme aikuista, jotka ovat suhteessa toisiinsa ja huolehtivat ja hoivaavat lasta tasavertaisina vanhempina.

Asiakkaat ovat parhaita kertomaan, miten he näkevät ja kokevat tilanteensa ja toivovat itseään puhuteltavan. On tärkeää olla tietoinen monimuotoisista perheistä, sukupuolen

moninaisuudesta ja seksuaalisen suuntautumisen eri muodoista, jotta kaikki vanhemmat ja perheet voidaan kohdata samalla ammattitaidolla. Tasa-arvoa on asiakkaan kokemuksen kunnioittaminen ja kaikkien asiakkaiden huomioiminen yhtä arvokkaina.

Työssä pohdittavaksi

- Tiedätkö, miten asiakkaasi haluaa puhuttavan vanhemmasta/vanhemmista, joka ei ole paikalla?
- Oletko selvittänyt, millä nimillä perheenjäsenet haluavat tulla kutsutuiksi?
- Selvitätkö, miten vanhemmat haluavat olla mukana perheen arjessa esimerkiksi uusperheessä?
- Millaisia oletuksia sinulla on vanhemmuudesta, jos paikalle saapuu kaksi samaa sukupuolta olevaa vanhempaa?

Lisää luettavaa:

Hakulinen-Viitanen T, Hietanen-Peltola M, Hastrup A, Wallin M & Pelkonen M 2012. Laaja terveystarkastus. Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Tampere, Tampereen yliopistopaino Oy.

Moring A & Kerppola J. 2019. Monimuotoiset perheet perhepalveluissa - missä menemme vanhemmuuden ja parisuhteen tukemisessa. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. THL, Ohjaus 9/2019, 93-100

Klemetti R & Hakulinen-Viitanen T (toim.) (2013) Äitiysneuvolaopas. Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan Opas 29/2013. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Korhonen E, Nazarenko S & Närhi R 2012. Kahdeksan kysymystä tasa-arvosta ja seksuaalisuudesta. Väestötietosarja 25. Väestöliitto.

Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. Helsinki, 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:14.

Sateenkaariperheet: <http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=71>

Seta: www.seta.fi

9 Kiintymyssuhteen muodostuminen

Ihmisellä on synnynnäinen tarve saada läheisyyttä, turvaa ja lohdutusta toisilta ihmisiltä. Tämä jatkuu läpi elämän. Läheisyys on välttämätöntä, jotta lapsi voi muodostaa kiintymyssuhteen. Pienikin vauva tunnistaa vanhempansa tai ensisijaiset hoivaajansa ja osoittaa heille kiintymystä. Turvallinen kiintymys muodostuu, kun lapsi kokee hoivaajan olevan saatavilla ja lohduttavan tarvittaessa.

Lapsi tarvitsee hyvään kasvuun ennakoitavan ympäristön ja vähintään yhden riittävän hyvän kiintymyssuhteen. Työntekijä voi muistuttaa vanhemmille, ettei kiintymyssuhdeteoriassa edellytetä, että ensisijaisen kiintymys- tai huoltosuhteen tulisi olla äidin ja lapsen välinen. Olennaista on suhteen muodostuminen henkilöön, joka vastaa lapsen tarpeisiin.

Yksinhuoltajuus, yksi turvallinen kannatteleva ihmissuhde, antaa lapselle mahdollisuuden tasapainoiseen kasvuun. Kahden tai useamman vanhemman perheessä lapsi saa mahdollisuuden huolenpitoon ja hoivaan eri tavoin kuin yhden vanhemman perheessä, mutta kaikissa perhemalleissa on mahdollista vastata riittävän hyvin lapsen kehityksellisiin tarpeisiin, vaikka yksinhuoltajalle se saattaa olla ymmärrettävästi raskaampaa. Yksinhuoltajuus ei kuitenkaan välttämättä tarkoita toisen tai useamman turvallisen aikuisen läsnäolon puutetta lapsen elämässä.

Vauva jäsentää kokemuksiaan ja luo niistä ennakoitavia syiden ja seurausten ketjuja aistihavaintojensa ja toiminnallisen muistinsa avulla. Vanhempi luo lapsen ensimmäisten kuu-kausien aikana perustan lapsen myönteisen itsetunnon kehittymiselle katseillaan, kosketuksellaan ja äänenpainoillaan. Kaikki lapset sukupuolesta riippumatta tarvitsevat hellyyttä ja kosketusta, turvaa ja lohdutusta, syliä ja hoivaa. Jokainen vanhempi voi tarjota lapselle näitä.

Vauvan vähäinen kyky säädellä voimakkaita tunteita edellyttää aikuista tyyntäjäksi tai lohduttajaksi. Jos aikuinen auttaa lasta selviytymään tunnekuhuista, lapsi uskaltaa tuoda tunteensa esiin vastaisuudessakin. Lapsi suosii saamiensa kokemusten perusteella sellaista käytöstä, joka tuo aikuisen luotettavimmin hänen lähelleen. Tältä pohjalta lapselle syntyy ns. työskentelymalleja, tiedostamattomia psyykkisiä rakenteita, jotka ohjaavat tulevaa käyttäytymistä ja toimintaa.

Kaikkien vanhempien tai huoltajien on hyvä muodostaa vauvaan oma suhteensa. Vanhempien oma kiintymyssuhdetausta vanhempiinsa vaikuttaa heidän kykyynsä muodostaa turvallinen kiintymyssuhde lapsensa kanssa, mutta myös elämäntilanne vaikuttaa suhteen muodostumiseen. Joku vanhemmista voi tarvita enemmän tukea ja rohkaisua löytääkseen oman tapansa toimia lapsen kanssa.

Riittävä tiedonsaanti raskaudesta, synnytyksestä ja vauvan hoidosta tarjoaa vanhemmille keinoja ja ymmärrystä selviytyä ja luoda suhde pienen lapsen kanssa. Kokemuksista ja ajatuksista keskustelemalla vanhempia voidaan tukea tiedostamaan vanhemmuutensa eri ulottuvuuksia. Toimintatapoja on mahdollista muuttaa elämäntilanteiden vaatimusten mukaan sukupuolesta riippumatta.

Työssä pohdittavaksi

- Miten tuot esille, että kaikkien vanhempien syli on lapselle tärkeä lapsen sukupuolesta riippumatta?
- Miten kannustat kiintymyssuhteen muodostumista kaikkien vanhempien ja lapsen välillä?
- Miten rohkaiset lapsen ainoaa vanhempaa osallistamaan muita läheisiä aikuisia lapsen hoivaan?

Lisää luettavaa:

Hautamäki A. 2001. Kiintymyssuhdeteoria–teoria yksilön kiin(nit)tymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksista ja merkityksestä kehitykselle. Kirjassa: Sinkkonen J, Kalland M, (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen, s. 13-66. WSOY.

Hyvä alku monikkovanhemmuuteen. Ammattihenkilöstön opas monikkoperhevalmennukseen. <https://monikkoperheet.fi/wp-content/uploads/2021/01/Ammattihenkiloston-opas-monikkoperhevalmennukseen.pdf>

Monimuotoiset perheet nyky-yhteiskunnassa - opettajan opas sosiaali- ja terveysalan opintoihin 2016. https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2015/08/opettajan_opas_v6.pdf

10 Lapsen tasa-arvoinen kohtaaminen – haastetta vanhemmuuteen

Vanhemmaksi tuleminen saattaa tuoda mieleen omia lapsuuden aikaisia sukupuoleen liittyviä muistoja, toimintatapoja, leikkejä ja kokemuksia. Näin aikuiset saattavat huomaamattaan välittää eri sukupuolille erilaisia asioita toiminnassaan ja puheessaan. Vanhempien on hyvä tiedostaa omia toimintatapojaan ja asenteitaan. Olennaista on kannustaa lapsia löytämään myönteisiä ja lapselle itselle sopivia tapoja olla. Perinteisiä sukupuolittuneita toimintamalleja ja käsityksiä perheistä ei tarvitse ylläpitää omien lasten kanssa, vaan niitä voidaan kyseenalaistaa ja muuttaa. Perheenjäsenet voivat valmistautua lapsen tuloon esimerkiksi pohtimalla, millaisia omia kokemuksia haluaa tai ei halua jakaa lapsen kanssa. Tällainen pohdinta edesauttaa havaitsemaan omia asenteita ja huomaamaan asioita, joita aikuiset välittävät lapsille toiminnassaan ja puheessaan.

Usein tietyt leikit, lelut, vaatteet, värit ja toimintatavat mielletään jollekin sukupuolelle sopiviksi. Tällöin oletetaan, että kaikki samaa sukupuolta ilmentävät ovat keskenään samanlaisia ja heitä kannustetaan toimimaan sukupuolelleen ominaiseksi mieltämälämmä tavalla. Samaa sukupuolta olevat lapset ovat kuitenkin kaikki keskenään erilaisia, eivätkä sovi yhteen muottiin. On otettava huomioon se, mikä lapsesta itsestään tuntuu luontevimmalta. Kaikilla lapsilla on oikeus saada hoivaa, tulla syliin ja kehittää empatiataitoja, ja toisaalta kaikkia lapsia tulisi kannustaa rohkeiksi ja aktiivisiksi.

Tasa-arvoinen kohtaaminen edellyttää tasa-arvon ja sukupuolittuneiden käytäntöjen huomioimista, joka merkitsee sitä, että arjen tuttuja käytäntöjä ja asioita tarkastellaan uudesta näkökulmasta. Lapselle on annettava mahdollisuus toteuttaa itseään ja toimia erilaisten rooliodotusten vastaisesti tai niiden mukaisesti riippuen lapsen omasta halusta. Todellisuus on monimutkainen ja kaikilla tulisi olla mahdollisuus valita itse toimintatapansa, mieltymyksensä ja kiinnostuksen kohteensa miettimättä, pidetäänkö mieltymyksiä jollekin sukupuolelle sopivana.

Aina osa lapsista ja aikuisista toimii vastoin perinteisiä odotuksia. Lapset tarvitsevat rohkaisua omassa kasvussaan uskaltaakseen oppia uusia asioita vailla sukupuoleen sidottuja odotuksia. Lapsen kasvua voi tukea kyseenalaistamalla totuttuja käytäntöjä, keskittymällä myönteiseen, kannustamalla ja pitämällä yllä arvostavaa puhetta lapsesta ja muista ihmisistä. Lasten tasa-arvoinen huomioiminen pienestä pitäen mahdollistaa heille pääsyn erilaisiin toimintoihin ilman, että sukupuoli määrittää heidän osaamistaan ja

mahdollisuuksiaan oppia asioita. Tämän vuoksi sukupuoleen liittyvien asenteiden tiedostaminen ja niiden murtaminen on tärkeää niin ammattilaisille kuin vanhemmillekin. Lapset ovat yksilöitä ja kasvatuksessa on sallittava lapsen olla sellainen kuin hän on.

Työntekijä voi herätellä vanhempia havaitsemaan, miten he voisivat tarjota lapselle erilaisia vaihtoehtoja sukupuolesta riippumatta. Aikuinen voi kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, miten hän puhuu eri sukupuolta oleville lapsille, millaisiin leikkeihin hän kannustaa tai millaisia rooleja hän ehdottaa, mitä leluja hän tarjoaa tai millaisia toimintoja hän ehdottaa leluille, mitä värejä lapsille ehdotetaan ja miten satuja luetaan.

Tasa-arvoisessa ja sukupuolitietoisessa kasvatuksessa voidaan huomioida, kannustammeko poikia toimimaan eri tavalla kuin tyttöjä. Osoitammeko kehotuksia useammin pojille kuin tytöille? Kommentoimmeko pojan luonnetta tai persoonaa eri tavoin kuin tytön? Otammeko huomioon omassa toiminnassamme lasten kanssa sen, että kaikki lapset eivät ole tyttöjä tai poikia. Lapset seuraavat vanhempiaan ja kuuntelevat, mitä ja miten he puhuvat toisilleen tai lapselle. Lapsi kuuntelee mitä adjektiiveja, äänenpainoja ja puheenaiheita puheessa käytetään ja millaista puhetta eri sukupuolta oleville lapsille kohdistetaan. Puhe välittää lapselle odotuksia ja vaatimuksia.

Kaikkia lapsia voidaan kutsua nimellä ja sinutella. Varhaiskasvatuksessa tehtyjen tutkimusten mukaan sinä-muotoiset kommentit kohdistuvat useammin pojille. Hän-muoto on harvinaisempi, mutta tutkimuksissa se kohdistui useammin tytöille annettaviin kommentteihin.

Kehuminen kertoo lapselle, millainen toiminta on toivottavaa. On eri asia kehua lapsen suoritusta tai lasta itseään. Vertaa, millainen vaikutelma tulee esimerkiksi sanonnoista "olipa hieno juoksu" tai "oletpa hyvä juoksemaan". Sinä-muodon käyttö kohdistaa puheen selkeästi kehu saajalle. Aito kehu, joka huomioi lapsen omat mieltymykset, vaikuttaa lapsen identiteetin kehitykseen kokonaisvaltaisesti pitkälle aikuisuuteen asti.

Lapsia saatetaan myös luokitella eri tilanteissa tyttöihin ja poikiin, mikä kertoo lapsille, että sukupuolella on merkitystä. Usein on parempi puhua uusista ystävistä tai lapsista viittaamatta sukupuoleen. Lasten puhuttelemisen nimeltä sukupuolen sijaan on kohteliasta. Sano esimerkiksi "Anna ja Aino leikkivät täällä" eikä "tytöt leikkivät täällä".

Myös lasten kieleen ja heille annettuun puheaikaan on syytä kiinnittää huomiota. Kenellä on lupa puhua missäkin tilanteessa? Miten tai mitä eri sukupuolta olevat lapset kommentoivat? Kuunnellaanko kaikkia tasavertaisesti?

Satuja lukiessa on mahdollista muuttaa supersankarin tai päähenkilön nimi lapsen omaksi nimeksi tai eri sukupuolta olevaksi. Lapsille voi kertoa esikuvista, jotka eivät vastaa perinteisiä odotuksiamme. Satujen maailmassa kaikki on mahdollista.

Leikin kautta ohjattu tasa-arvoisuus antaa lapsille mahdollisuuden kokeilla ja vaihdella erilaisia rooleja ja tilanteita turvallisesti. Eri sukupuolta olevat lapset voivat leikkiä yhdessä erilaisia leikkejä. Lelujen paikkoja siirtämällä voidaan lapset saada käyttämään eri leikkikaluja. Leikkeihin voidaan saada monenlaisia sisältöjä muun muassa vaikuttamalla siihen, millä tavoin lapsen käyttämällä leluilla leikitään. Esimerkiksi vauvanukke voi olla supersankari ja robottinukke toimintasankari, joka auttaa muita ilman taistelua. Leikkihella voi toimia sekä ruokaleikeissä että kerrostalona tai autotallina. Monipuoliset leikit erilaisine sisältöineen auttavat lasta omaksumaan useita erilaisia toimintamalleja. Kaikkia lapsia sukupuoleen katsomatta tulee kannustaa empatiataitojen oppimiseen ja hyvän itsetunnon kehittämiseen.

Värien valinnalla vaatteissa tai esineissä voi olla käytännöllisiä vaikutuksia. Tummissa vaatteissa likaantuminen ei näy ja lapsi on rohkeampi leikkimään. Vaaleaan asuun puettu lapsi voi varoa likaamasta vaateustaan. Huomiota kannattaa kiinnittää myös siihen, millainen käytös on leikeissä sallitumpaa ja kenelle. Lapsille voi järjestää tilaisuuksia kokeilla erilaista pukeutumista, värejä ja toimintaa. Lasten voi antaa löytää uusia mieltymyksiä vaatteita ja värejä kokeilemalla. Yksi päivä voi olla keltainen, toinen vihreä ja niin edelleen.

Kehon kieli kertoo asenteistamme ja siitä, miten huomioimme eri ihmiset. Videoinnin avulla on havaittu, että päiväkodeissa ja kouluissa huomio voi jakautua eri tavoin eri sukupuolille. On mahdollista, että kovaääninen ja toisen eteen kiilaava poika saa helpommin huomiota kuin hiljaa ja kiltisti jonottava tyttö. Tytön saatetaan odottaa pukeutuvan itsenäisesti, mutta poikaa autetaan. Pojille annetaan tilaa liikkua, tyttöjen odotetaan leikkivän paikallaan.

Lapset ovat avoimia ja hakevat omaa identiteettiään. Aikuisten tehtävä on antaa lapsille mahdollisuus kasvaa sellaisiksi kuin he aidosti ovat. Lasten on hyvä kokeilla omia rajojaan vailla yhteiskunnan ja aikuisten luomia rajoituksia ja sukupuolirooleja. Sukupuolen moninaisuutta ei tule ohittaa eikä ketään kiusata tai väheksyä sen vuoksi. Tasa-arvoa on tunnistaa ja tukea kaikkia lapsia yksilöinä sukupuolesta riippumatta.

Työssä pohdittavaksi

- Mieti, miten puhut lapselle? Millaisiin asioihin kiinnität huomiota ja mitä kehut?
- Pohdi, mitä sanavalintoja käytät eri sukupuolta olevista lapsista (esimerkiksi reipas poika ja kiltti tyttö).
- Miten tuet vanhempaa huomaamaan, miten hänen käytöksensä voi vahvistaa sukupuolirooleja?
- Kiinnitätkö huomiota siihen, miten annat eri sukupuolta oleville lapsille aikaa tai puheaikaa?

Pohdittavaksi vanhempien kanssa

- Annatko eri sukupuolta oleville lapsille yhtä usein kehoituksia ruokaillessa tai pukeutuessa?
- Miten kommentoit lapsen ulkonäköä tai vaateetusta?
- Annatko lapsille erilaisia vaihtoehtoja valita leikkejä, leluja, rooleja jne.?
- Tuotko esiin tasa-arvoisia esikuvia lapselle?
- Miten osoitat lapsille, että rakkaus voi olla ystävän rakkautta eikä romanttisen rakkauden tarvitse kohdistua eri sukupuoleen?
- Miten osoitat tukevasi lapsen persoonaa?

Lisää luettavaa:

Henkel K & Tomičić M 2009. Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2, om genusfällor och genuskruken i vardagen. Printon. Tallinn.

Klemetti R & Hakulinen-Viitanen T (toim.) (2013) Äitiysneuvolaopas. Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan Opas 29/2013. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.

Sundell S & Forsblom-Sinisalo P 2012. Haasta normit - laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 125-139.

Teräs T 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 103-121.

THL. Tasa-arvotiedon keskus. Koulutus ja kasvatus.

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/koulutus-ja-kasvatus>

Ylitapio-Mäntylä O 2012. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 71-90.

11 Perhevapaiden jakaminen

Sujuva työn ja perhe-elämän yhdistäminen edistää perheen perustamisen mahdollisuuksia, lapsiperheiden arjen hallintaa ja hyvinvointia sekä työssä jaksamista. Sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että kaikille vanhemmille sukupuoleen katsomatta annetaan samanlainen mahdollisuus perheen ja lasten tarpeiden sekä työelämän vaatimusten yhteensovittamiseen niin, ettei siitä koidu kenellekään vanhemmista ongelmia tai syrjivää kohtelua. Perhevapaiden epätasainen jakautuminen sukupuolten kesken vaikeuttaa erityisesti naisten asemaa työmarkkinoilla eikä tue miesten vanhemmuuden rakentumista. (Lammi-Taskula ym. 2009.)

Vanhemmat kykenevät sukupuolesta riippumatta huolehtimaan lapsista ja kodista. Neuvolan työntekijä voi pohtia perheen kanssa, vaikuttavatko perheen sisäinen työnjako, perheenjäsenten työmarkkina-asema tai vanhempien asenteet perhevapaiden jakamiseen vanhempien kesken. Onko perhe esimerkiksi selvittänyt vapaiden jakamisen todellisia taloudellisia vaikutuksia perheen selviytymiseen tai sitä, miten kunkin vanhemman työpäivällä suhtaudutaan perhevapaalle jäämiseen tai lasten hoitoon. Tutkimustiedon mukaan vanhemmat eivät yleensä tee laskelmia siitä, kenen vanhemmista kannattaa jäädä perhevapaalle tai mikä on vaihtoehtojen välinen rahallinen ero. Usein luullaan, että esimerkiksi parempaa palkkaa saavan isän jääminen kotiin pienen lapsen kanssa on taloudellisesti huonompi ratkaisu perheelle, vaikka näin ei välttämättä ole.

Vanhemmilla on oikeus käydä töissä ja oikeus jäädä kotiin hoitamaan lasta sukupuolesta riippumatta. Perhevapaista puhuttaessa tulisi peruskysymyksenä olla, miten vanhemmat suunnittelevat jakavansa vanhemmuuden vastuun. Jakavatko he vapaat tasan vai pitääkö yksi vanhemmista vapaata pidempään? Perheitä on hyvä muistuttaa ajankohtaisista mahdollisuuksista jakaa vanhempainvapaata. Elokuussa 2022 voimaan tullut perhevapaamalli lähtee siitä, että molemmille juridisille vanhemmille on yhtä paljon vanhempainpäivärahopäiviä. Uudistunut perhevapaamalli lisää erityisesti päiviä, joita isä tai ei synnyttänyt vanhempi saa käyttää kotona lapsen kanssa. Tarjolla voi olla mahdollisuuksia, joita vanhemmat eivät ole tulleet ajatelleeksi. Osan vapaista voi esimerkiksi luovuttaa lapsen muulle huoltajalle, jonka ei tarvitse olla lapsen vanhempi. Verotuksen tasoittava vaikutus tuloihin kannattaa myös selvittää.

Työelämään siirryttäessä koko perheen arki muuttuu. Keskustelun lähtökohdaksi kannattaa ottaa perheen ja vanhempien yksilöllinen tilanne ja se, mitä muutoksia perheessä

tapahtuu, kun lapsi lähtee hoitoon. Miten muutoksiin varaudutaan, miten vastuita jaetaan työssäkäyvien vanhempien kesken ja miten turvaverkosto toimii tai mitä tehdään, jos se puuttuu. Hoitopaikan sijainti voi vaikuttaa siihen, kuka lapsen vie tai hakee hoidosta. Toisaalta vanhemmat voivat myös jakaa kulkemiset työtilanteidensa mukaan tai apuna voi olla joku muu luotettava henkilö. Entä miten vanhemmat jakavat vastuun yllättävissä tilanteissa, kuten lapsen sairastuessa?

Lastenhoidon järjestelyitä voidaan selvittää etukäteen ennen kuin lapsen on aika mennä hoitopaikkaan, ja vastaanotolla voidaan keskustella siitä, miten vanhemmat suhtautuvat työn ja perheen yhteensovittamiseen. Joillekin vanhempien työssäkäynti on itsestäänselvyys eikä sitä nähdä ongelmallisena. Toisille lapsen hoitopaikan löytäminen ja arjen sujuminen aiheuttaa huolta.

Vanhemmilla on oikeus olla yhteydessä päiväkotiin ja kouluun tasavertaisesti. Perheen arkea, kasvatustuuta ja yhteydenpitoa lastenhoitoon ei tule jättää yksinomaan yhden vanhemman harteille. Kaikilla vanhemmilla on oikeus saada tietoa lapsen voinnista hoitopäivän aikana.

Työelämässä joustomahdollisuudet ovat samat vanhempien sukupuolesta riippumatta. Eri ammattien ja työnantajien välillä on kuitenkin eroja siinä, millaisia joustomahdollisuuksia on tarjolla, ja vanhempien on hyvä selvittää nämä. Vanhemmilla on samanlaiset oikeudet huolehtia lapsista, joten on syytä kiinnittää huomiota asenteisiin, jotka kohdistamme siihen, kenen vastuulla hoiva ja arjen sujuminen perheessä on. Lapsen sairastuessa vanhemmilla on oikeus sopia työnantajan kanssa jäämisestä kotiin hoitamaan sairastunutta lasta muutamaksi päiväksi. Hoito voidaan myös jakaa vanhempien kesken. Yhteistyön malli välittyy myös lapsille ja toimii esimerkkinä tavoista, jotka ovat sopivia lapsille ja aikuisille sukupuolesta riippumatta. Toimintoja ei tarvitse erotella sukupuolen mukaan erilaisiin vastuisiin tai tehtäviin.

Se, miten neuvolan vastaanotolla keskustellaan vanhempien kanssa heidän rooleistaan, heihin kohdistuvista odotuksista ja velvollisuuksista välittyy lapselle. Tasavertaisuus vanhempien kesken luo toimintamallia sille, millaiseksi lapset kasvavat ja mitä he odottavat tulevaisuudessa eri sukupuolilta, itseltään ja toisiltaan.

Vanhempia voi myös helpottaa mahdollisuus keskustella toisten samassa tilanteessa olevien kanssa erilaisissa vertaisryhmissä. He voivat kuulla kokemuksia siitä, miten toiset ovat onnistuneet saamaan arjen sujuvaksi tai miten toiset aikovat jakaa vastuita. Työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen liittyvistä asioista keskustelemalla on mahdollisuus huomata, ettei kukaan ole yksin haasteellisessa tilanteessa. Arjen ongelmiin voi löytää ratkaisuja mitä erilaisimmista näkökulmista yhdessä keskustelemalla. Ryhmissä muodostuu ymmärrys omista voimavaroista ja siitä, miten ne ovat yhteydessä koko perheen

hyvinvointiin. Myös asiallisen tiedon saaminen lasten hoitoon jättämisestä ja hoitopaikkojen erilaisista mahdollisuuksista hälventää huolta siitä, miten lapsi pärjää vanhempien ollessa työelämässä.

Työssä pohdittavaksi

- Puhutko isän tai äidin paluusta työelämään vai koko perheen sopeutumisesta työelämän rytmiin?
- Huomioitko koko perheen, kun puhut vanhempien kanssa perhevapaiden jakamisesta?
- Oletatko jonkun vanhemmista, kuten synnyttäneen äidin, hoitavan lasta kotona pidempään. Millä perusteella?
- Tiedätkö, millä eri tavoin perhevapaita voidaan jakaa perheissä?

Pohdittavaksi vanhempien kanssa

- Onko perheessäsi keskusteltu, miten vanhemmat voisivat jakaa lastenhoidon vastuuta?
- Onko perheessäsi keskusteltu, miten työ- ja perhe-elämä saadaan sovitettua yhteen?
- Tiedätkö, onko työpaikallasi mahdollisuus työaikajoustoihin tai osa-aikatyöhön?
- Onko teidän perheessänne ajateltu mahdollisuutta jakaa vapaita muille kuin lapsen juridisille vanhemmille? Tiesittekö, että tällainen on mahdollista?
- Minkälaisia ajatuksia sinulla on työpaikan löytymisestä perhevapaan jälkeen?
- Minkälaiset varhaiskasvatuksen vaihtoehdot sopisivat parhaiten tukemaan sinua työn hakemisessa?

Lisää luettavaa:

Alasuutari M, Lammi-Taskula J, Riikonen A & Kannel L. 2022. Lastenneuvolan ja varhaiskasvatuksen yhteistyö ja palveluohjaus. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:27.

Bogdanoff P, Hämäläinen U 2011: Bodyt, potkarit ja perhevapaat. Äitiyspakkauskyseleyn tuloksia. Kelan tutkimusosasto. Nettityöpapereita 22.

Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/330043/Kelan_lapsiperhe_etuustilasto_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Lammi-Taskula J & Toppinen-Tanner S. 2019. Työelämä ja vanhemmuuden haasteet. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. THL, OHjaus 9/2019, 72-81.

Lammi-Taskula J, Salmi M & Parrukoski S 2009. Työ, perhe ja tasa-arvo. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 55.

Lammi-Taskula J 2003: Isät vapaalla - Ketkä pitävät isyys- ja vanhempainvapaata ja miksi? Yhteiskuntapolitiikka 68 (3): 293-298

Pulkinen P & Toppinen-Tanner S 2014. Perhevapaalta työelämään - voimavaroja vertaisryhmätoiminnalla. Tietoa työstä. Työterveyslaitos.

Säävälä H, Keinänen E, Vainio J 2001. Isä neuvolassa - työvälineitä ja ajatuksia vauvaa odottavien ja hoitavien isien kanssa työskenteleville. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvojulkaisuja 8.

Varjos K (toim.) 2013: Isänä työelämässä - isäystävällistä työkuultuuria luomassa (pdf). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C, osa 147. Lahden ammattikorkeakoulu.

Varjonen S 2011: Äidin hoiva, jaettu vanhemmuus- ja vapaus valita. Perhevapaiden uudistaminen argumentointi 1970- luvulta 2000 -luvulle. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 118.

12 Elokuussa 2022 voimaan tullut perhevapaamalli

Perhevapaat uudistuivat kokonaisuudessaan Suomessa elokuussa 2022. Lasten, joiden laskettu aika on 4.9.2022 tai sen jälkeen, vanhempien perhevapaat määrittyvät uuden perhevapaamallin perusteella. Uusi tapa jakaa vapaita vanhempien kesken lisää perheiden valinnanvapautta ja joustavuutta suunnitella uuden lapsen kanssa kotona vietettyä aikaa. Periaatteena on, että perhevapaat jakautuvat tasaisemmin eri vanhempien kesken, isien mahdollisuus tasa-arvoisempaan vanhemmuuteen vahvistuu ja palkkaerot eri sukupuolten kesken pienenevät. Palkkaerojen kaventamisen myötä kavennetaan pitkällä tähtäimellä myös sukupuolten eläke-eroja.

Isät käyttävät sekä isyysvapaata että vanhempainvapaata vähemmän kuin äidit. Viidenes isistä ei käytä lainkaan perhevapaata. Suomalaiset isät ovat pohjoismaisessa vertailussa vähiten perhevapaita käyttävien isien joukossa. (Kela, Perhevapaiden käyttö ja kustannukset, Tasa-arvotiedon keskus, THL)

Isien perhevapaiden alikäytöllä ja sillä, että pääasiassa äidit käyttävät vanhempainvapaa-päiviä on suuria vaikutuksia naisten asemaan työelämässä, etenemiseen uralla, palkkoihin sekä eläkkeiden kertymiseen. Alikäytöllä on vaikutuksia myös isän ja lapsen suhteeseen, sillä uuteen perheenjäsenen tutustuu parhaiten arjessa lasta hoitamalla. Perhevapaamalli antaa isille tähän paremmat mahdollisuudet. Malli antaa perheille mahdollisuuden joustavasti jakaa perhevapaata vanhempien kesken ja lisää samalla isälle tai toiselle vanhemmalle kiintiöityjen vapaiden osuutta.

Muutoksia uudessa perhevapaamallissa on tehty mm. perhevapaan kokonaispituuksiin, eri vanhemmille kiintiöitettyihin päivärahamääriin, perhevapaan jaksottamiseen ja sen käytön ajankohtiin sekä moninaisten perheiden mahdollisuuksiin jakaa ja käyttää perhevapaita.

Perheiden kokonaisuudessaan käytettävissä olevien päivärahopäivien määrä kasvoi perhevapaan uudistumisen myötä. Perhevapaat muodostuvat kokonaisuudessaan kolmesta eri päivärahyhmästä: erityisraskausrahasta, raskausrahasta ja vanhempainrahasta. Raskaana oleville kiintiöity päiväraha eli raskausraha on 40 päivärahopäivää. Raskausraha tulee käyttää yhtäjaksoisesti ja sen voi aloittaa 14–30 päivää ennen lapsen laskettua aikaa. Erityisraskausrahaa voi saada, jos tietyt vaaratekijät eivät ole vältettävissä

työssä eikä työnantaja pysty järjestämään muita työtehtäviä raskauden ajaksi. Lisäksi edellytyksenä on, että raskaana oleva henkilö on työkykyinen. Raskausrahan lisäksi kahdelle vanhemmalle on molemmille 160 päivän vanhempainrahakiintiö. Vanhempainrahapäiviksi lasketaan arkipäivät maanantaista lauantaihin, eli viikossa on kuusi vanhempainrahapäivää. Vanhemman on mahdollisuus luovuttaa omasta vanhempainrahakiintiöstään toiselle vanhemmalle, toisen vanhemman puolisolle, lapsen muulle huoltajalle tai puolisolleen, joka ei ole lapsen vanhempi, 0–63 päivää. Malli mahdollistaa myös adoptio- ja apilaperheiden kaikkien vanhempien perhevapaan lapsen kanssa.

Esimerkiksi: raskaana ollut vanhempi voi 40 päivän raskausrahan lisäksi viettää kotona lapsen syntymän jälkeen 97 päivää vanhempainrahalla ja luovuttaa 63 päivää kiintiöstään lapsen isälle tai toiselle vanhemmalle tai puolisolleen, joka ei ole lapsen vanhempi. Jos päivät luovutetaan lapsen isälle tai lapsen toiselle vanhemmalle, voi hän olla kotona lapsen kanssa omien 160 vanhempainrahapäivien lisäksi 63 päivää toisen vanhemman kiintiöstä.

Esimerkiksi: lapsella on kaksi vanhempaa, joilla molemmilla on omat puoliset, voivat lapsen molemmat vanhemmat luovuttaa omasta kiintiöstään 63 vanhempainrahapäivää omalle puolisolleen, toisen vanhemman puolisolle tai muulle lapsen huoltajalle.

Perhevapaamalli antaa ensimmäistä kertaa perhemuodosta riippumatta jokaista lasta kohden saman verran vapaata. Jokaista lasta kohden malli mahdollistaa noin 13 kuukauden verran vanhempainrahapäiviä raskauden loppuvaiheen ja synnyttämiseen valmistautumisen 40 päivän lisäksi. Jokainen lapsi ansaitsee olla vanhempiensa hoivan ja huolenpidon keskipiste. Kaikki vanhemmat ansaitsevat mahdollisuuden antaa hoivaa ja huolenpitoa lapselleen.

Jos perheessä on vain yksi vanhempainrahaan oikeutettu vanhempi, saa hän käyttää kahdelle vanhemmalle tarkoitettua vanhempainrahakiintiötä eli raskausrahan, jos hän synnyttää lapsen, ja 320 vanhempainpäivärahopäivää. Tuolloin vanhempi voi kuitenkin halutessaan luovuttaa siitä käytettäväksi esimerkiksi puolisolleen 126 vanhempainrahapäivää.

Molemmilla lapsen juridisilla vanhemmilla, jotka ovat huoltajia on oikeus vanhempainrahaan riippumatta vanhemman sukupuolesta, siitä onko hän biologinen tai adoptiovanhempi sekä siitä onko hän etä- vai lähivanhempi. Vanhempainrahaan oikeutettuja vanhempia voi näin ollen olla yksi tai kaksi. Myös henkilöillä, jotka ovat tunnustaneet lapsen vanhemmuuden ennen lapsen syntymää neuvolassa tai lapsen syntymän jälkeen lastenvalvojan luona, on oikeus vanhempainrahaan neljään kuukauteen saakka lapsen syntymästä, vaikka vanhemmuutta ei olisi vielä vahvistettu.

Perhevapaata voi käyttää siihen saakka, kunnes lapsi täyttää 2 vuotta. Vapaiden käyttö on joustavaa ja niitä voi käyttää jaksossa. Työsuhteessa olevat vanhemmat voivat käyttää

vanhempainrahopäivänsä neljässä osassa. Heidän on hyvä olla tietoisia myös mahdollisista työehtosopimukseen sisältyvistä eduista ja ehdoista vanhempainvapaisiin liittyen. Lisäksi malli mahdollistaa vanhempainrahopäivien käyttämisen osittaisena tilanteissa, joissa lapsen vanhempi työskentelee osa-aikaisesti enintään viisi tuntia päivässä.

Äitiyslain (253/2018) ja siihen liittyvän hedelmöityshoitolain (1237/2006) muutosten tultua voimaan 1.4.2019 tuli äitiyden tai vanhemmuuden tunnustaminen mahdolliseksi naispareille jo raskausaikana. Äitiyden vahvistamiseen ei tarvita enää erillistä adoptioprosessia. Vanhempien ei-synnyttävä osapuoli voi tunnustaa äitiyden neuvolassa ennen lapsen syntymää samoin kuin isyyden tunnustamiseen liittyvissä asioissa.

Monikkoperheissä, eli perheissä, joihin syntyy kerralla useampi kuin yksi lapsi, käytettäviä vanhempainrahopäiviä on enemmän. Vanhempainrahakiintiö pidentyy monikkoperheissä kaksosten kohdalla 84 päivärahapäivällä ja kolmosten kohdalla 168 päivällä. Vanhemmat voivat halutessaan käyttää nämä lisäpäivät kokonaan samaan aikaan.

Perhevapaamalli huomioi siis sekä isien mahdollisuuden tasa-arvoisempaan vanhemmuuteen, vapaiden joustavamman jakamisen vanhempien välillä, vapaiden joustavamman yhteensovittamisen työelämän kanssa että perheiden monimuotoisuuden. Malli ottaa huomioon yhden vanhemman perheet, uusperheet ja sateenkaariperheet, monikkoperheet, adoptioerheet, maahan muuttaneet perheet sekä perheet, joissa lapsi kuolee.

Uuden perhevapaamallin tultua voimaan, on tärkeä varmistaa, että vanhemmat ovat jo raskausaikana tietoisia perhevapaamallin sisällöstä ja joustavammista mahdollisuuksista jaksottaa ja jakaa vanhempainrahopäiviä eri vanhempien ja huoltajien kesken.

Työssä pohdittavaksi

- Millaisia muutoksia uusi perhevapaamalli aiheuttaa työhösi?
- Kysytkö rohkeasti vanhemmilta ovatko he tietoisia esimerkiksi lähtökohdasta jakaa vanhempainvapaat tasan ja isien mahdollisuudesta viettää joustavamin aikaa lapsen kanssa kotona?
- Huomioitko asiakastyössä moninaisten perheiden mahdollisuudet käyttää uusia perhevapaita?

Pohdittavaksi vanhempien kanssa

- Ovatko uuden perhevapaamallin sisältö ja sen tuomat mahdollisuudet teidän perheellenne teille/sinulle tuttuja?
- Onko perheessäsi keskusteltu mahdollisuudesta jaksottaa perhevapaan käyttöä?
- Onko perheessäsi keskusteltu mahdollisuudesta luovuttaa vanhempainraha-päiviä toiselle vanhemmalle tai huoltajalle?

Lisää luettavaa:

Monimuotoiset perheet -verkosto (2021) Perhevapaaudistus parantaa monimuotoisten perheiden asemaa, katso tilanne nyt ja uudistuksen jälkeen.

<https://monimuotoisetperheet.fi/perhevapaaudistus-parantaa-monimuotoisten-perheiden-asemaa-katso-tilanne-nyt-ja-uudistuksen-jalkeen/>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) Perhevapaaudistuksen aikajana

<https://stm.fi/documents/1271139/20780442/aikajana+peva+fi.pdf/9d9c0b58-6c05-81cf-9cb0-6ec455e5313f/aikajana+peva+fi.pdf?t=1642068458226>

THL (2021) Tilastotietoa perhevapaiden käytöstä <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/perhevapaatutkimus/tilastotietoa-perhevapaiden-kaytosta>

Kela (2021) Vanhempainraha ja vanhempainraha osittaisena

<https://www.kela.fi/vanhempainraha-ja-vanhempainraha-osittaisena>

Kela (2019) Vanhempainpäivärahaa saaneiden isien määrä väheni, Tilastokatsaus

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306767/Vanhempainpaivarahaa_saaneiden_isien_maara_vaheni.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lammi-Taskula, Johanna & Eerola, Petteri & Närvi, Johanna (2020) Voiko perhevapaaudistus parantaa lapsiperheiden hyvinvointia? THL-blogi. <https://blogi.thl.fi/voiko-perhevapaaudistus-parantaa-lapsiperheiden-hyvinvointia/>

Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2013) Perhevapaat ja sukupuolten tasa-arvo.

Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) Työ, talous ja tasa-arvo (pdf 1,2 Mt). Helsinki: Tilastokeskus, 187–194. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/tytata_201300_2013_10369_net.pdf

Närvi, Johanna (2018) Isä hoitaa – vai hoitaako? Väestökyselyn ja haastattelujen tuloksia isien perhevapaiden käytöstä. Työpäpöri 1/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-995-8>

Närvi, Johanna (2014) Äidit kotona ja työssä – perhevapaavalinnat, työtilanteet ja hoivaihanteet. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):5, 543–552.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014110345996>

Rantahalvari, Vesa & Åström, Johan (2013) Perhevapaa ei aiheuta niin suuria kustannuksia työnantajalle kuin kuvitellaan. Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) Työ, talous ja tasa-arvo (pdf 1,2 Mt). Helsinki: Tilastokeskus, 187–194. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/tyytata_201300_2013_10369_net.pdf

Salmi, Minna (2020) Kotihoidon tuen käyttö vähenee edelleen – pienten lasten äidit entistä useammin töissä. THL-blogi. <https://blogi.thl.fi/kotihoidon-tuen-kaytto-vahenee-edelleen-pienten-lasten-aidit-entista-useammin-toissa/>

Salmi, Minna & Närvi, Johanna (toim.) (2017) Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo. Raportti 4/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-884-5>

Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) Hallituksen esityksen luonnos perhevapaaudistuksesta valmistunut. https://stm.fi/-/hallituksen-esityksen-luonnos-perhevapaaudistuksesta-valmistunut?fbclid=IwAR3u0k0Z96_Nu57mQr6_traMR2sfg-8SyTsjgCwvdJMWzm2w_sz1cKGPp70

Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) Perhevapaaudistus <https://stm.fi/perhevapaaudistus>

Liitteet

Liite 1. Linkkejä

Kela:

www.kela.fi

Kela tukee lapsiperheitä useilla etuuksilla

<http://www.kela.fi/lapsiperheet>

Tietoa työnantajalle

<https://www.kela.fi/perhevapaat>

Kelan tilastotietopaketti perhevapaiden käytöstä.

<https://www.kela.fi/perhevapaat-tietopaketti>

Lapsiasiavaltuutettu:

www.lapsiasia.fi

Miessakit:

www.miessakit.fi

Miessakit tekee monipuolista työtä miesten hyvinvoinnin ja kokonaisvaltaisen kasvun parissa. Miessakit järjestää miesryhmiä (mm. isyys, ero, kotouttaminen, jäbäjooga), ylläpitää Lyömätön Linja -puhelinpalvelua, järjestää koulutuksia ja tarjoaa terapia- ja työelämäpalveluja.

Mannerheimin lastensuojeluliitto, MLL:

www.mll.fi

Vanhempainnetti on MLL:n perheille ja vanhemmille suunnattu sivusto, joka tarjoaa mm. tietoa lapsen kasvusta ja kehityksestä, tukivinkkejä ja keskusteluja.

<http://www.mll.fi/vanhempainnetti/>

Monimuotoiset perheet -verkosto

www.monimuotoisetperheet.fi

Monimuotoiset perheet -verkosto koostuu kymmenestä itsenäisestä perhejärjestöstä, joita yhdistää se, että kaikkien kohderyhmät poikkeavat jotenkin oletetusta perheestä. Sivuilta löytyy tietoa ammattilaisille ja perheille verkoston vaikuttamistyöstä sekä perheille vertais-tukea antavia järjestöjä.

Opas varhaiskasvattajille:

<https://monimuotoisetperheet.fi/ammattilaisille/opas-varhaiskasvattajille/>

Naisasialiitto Unioni ry, Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa - tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hanke

Sivusto tasa-arvoisesta kasvatuksesta

<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/>

Neuvolainfo:

<http://neuvolainfo.fi/>

Tietopankki, jonne kerätään tietoa erilaisista lapsiperheisiin liittyvistä ilmiöistä sekä järjestöjen tarjoamista tukipalveluista lapsiperheille.

Oikeusministeriö sateenkaarisanasto:

<https://oikeusministerio.fi/sateenkaarisanasto>

Oikeusministeriön ylläpitämä sateenkaarisanasto ja siihen liittyvä lainsäädäntö

Sateenkaariperheet:

<http://www.sateenkaariperheet.fi>

Tietoa sateenkaariperheiden monimuotoisuudesta, vanhemmuudesta ja seksuaalivähemmistöistä.

Seta:

www.seta.fi

Setan sateenkaarisanasto seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuolen moninaisuudesta

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus:

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi>

Tukea ja tietoa kaikille, joita sukupuolen moninaisuus koskettaa.

Sosiaali- ja terveysministeriö:

www.stm.fi

Ajankohtaista tietoa sosiaali- ja terveysalalta.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Tane:

www.tane.fi

Ajankohtaista tietoa, lausuntoja, tilaisuuksia ja tiedotteita sukupuolten tasa-arvoon liittyvistä asioista.

Tane ylläpitää sivustoa, jonne on koottu tietoa tasa-arvoisesta kasvatuksesta

<http://www.tasa-arvokasvatuksessa.fi/>

Tasa-arvotiedon keskus THL:

<https://www.thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo>

Tasa-arvosanastoa

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

THL, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos:

www.thl.fi

Oppaita ja esitteitä perheille lukuisista aiheista

<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/aitiys-ja-lastenneuvola/oppaat-perheille>

Tietoa perheiden parissa toimiville mm. äitiys- ja lastenneuvolasta

<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet>

Tieto ja dataa perheiden moninaisuudesta

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/perheet-ja-vanhemmuus/perheiden-moninaisuus>

Tilastokeskus:

www.stat.fi

Tilastokeskus tuottaa Suomen virallisia tilastoja esimerkiksi työoloista, työvoimasta, koulutuksesta, perheistä ja väestöstä myös sukupuolen mukaan.

Työelämän tasa-arvo

<https://www.stat.fi/tup/tasaarvo/tyoelama/index.html>

Trasek:

<http://trasek.fi/>

Trasek edistää sukupuoleltaan moninaisten ihmisoikeuksia ja vaikuttaa terveydenhoitopalveluiden sisältöön ja saatavuuteen.

Trans ry:

<https://transry.fi/>

Sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajava yhdistys.

Työ- ja elinkeinoministeriö, TEM:

www.tem.fi

Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo-raportti.

<https://www.julkari.fi/handle/10024/131564>

Työterveyslaitos:

www.ttl.fi

Tietoa työn ja perheen yhteensovittamisesta ja linkkejä tutkimustietoon esim. perhevapaalta työelämään palaamisen tueksi

<https://www.ttl.fi/teemat/tyohyvinvointi-ja-tyokyky/tyoura/tyon-ja-muun-elaman-yhteensovittaminen>

Väestöliitto:

www.vaestoliitto.fi

Vanhemmuuden ja työn yhteensovittaminen suomalaisissa lapsiperheissä Perhebarometri 2019-2020

<https://www.vaestoliitto.fi/verkkojulkaisut/tyo-ja-perhe-ne-yhteen-soppii/>

Tietoa vanhemmuuden tueksi eri elämäntilanteissa.

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/

Kahdeksan kysymystä tasa-arvosta ja seksuaalisuudesta

http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/61fdb25f5c271d5c9d6299f02556d10d/1450770468/application/pdf/2193234/VLiitto_8Kysymyst%C3%A4_Web.pdf

Sukupuolen moninaisuudesta

http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/usein-kysytyt-kysymykset/sukupuolen-moninaisuus/

Liite 2. Sukupuolten tasa-arvon edistäjän pieni sanasto

Cissukupuolisuus

Sanaa cis käytetään kuvaamaan sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu ovat hänelle syntymässä määritellyn sukupuolen ja siihen kulttuurissa yleensä liitettyjen odotusten mukaiset. Suurin osa ihmisistä on cissukupuolisia. Cismies on syntymässä määritelty pojaksi. Cisnainen on syntymässä määritelty tytöksi.

Heteronormatiivisuus

Normatiivisuus tarkoittaa, että yhteiskunta ja kulttuuri rakentuvat stereotyyppisille oletuksille. Heteronormatiivisessa ajattelumallissa heteroseksuaali mies ja heteroseksuaali nainen edustavat luonnollisia, oikeutettuja, toivottuja ja usein ainoita mahdollisuuksia olla ihminen. Heteronormatiivisuus heijastuu muun muassa ihmissuhteisiin ja kulttuurisiin käytäntöihin.

Intersektionaalisuus

Tarkastelutapa, jonka kautta pyritään hahmottamaan ihmisen yhtäaikaista kuulumista monenlaisiin ryhmiin. Intersektionaalisuus ottaa huomioon samanaikaisesti monenlaisten erojen kerrostumisen ihmisen elämässä. Tällaisia eroja voivat olla esimerkiksi sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, kulttuurinen tausta, yhteiskuntaluokka tai ikä. Intersektionaalisuus tarkoittaa risteävien erojen tarkastelua samanaikaisesti pyrkimyksessä yhdenvertaisempaan ja tasa-arvoisempaan toimintaan.

Intersukupuolisuus

Intersukupuolinen tarkoittaa ihmisiä, joita ei voida fyysisten ominaisuuksien, esimerkiksi kromosomien, hormonaalisten tunnusmerkkien tai anatomian perusteella määrittää mieheksi tai naiseksi. Intersukupuolisuus voi tulla ilmi heti vastasyntyneenä tai myöhemmin elämän aikana. Vastasyntyneen lapsen sukupuoli on siis aina olettaamus myös niiden lasten kohdalla, joilla sukupuolen ulkonaiset tunnusmerkit tulkitaan ristiriidattomiksi.

Monimuotoiset perheet

Perheiden moninaisuuteen kuuluvat ydinperheet ja sitä laajemmat perhekokonaisuudet, toisen kulttuuritaustan perheet, adoptioperheet, sijaisperheet, usean kulttuurin perheet, monikkoperheet, sateenkaariperheet, vammaisten lasten tai vanhempien perheet, leskien, eronneiden tai omasta tahdostaan yksin lapsen saaneiden yhden vanhemman perheet, uusperheet ja niin edelleen. Kaikkien perheiden sisällä voi olla kirjo eri sukupuolia tai seksuaalisen suuntautumisen eri muotoja.

Muunsukupuolisuus

Muunsukupuolinen on henkilö, joka ei ole mies tai nainen, vaan esimerkiksi sukupuoleton, sukupuolirajat ylittävä, niiden ulkopuolella oleva tai monisukupuolinen. Muunsukupuolisuudella voidaan tarkoittaa sukupuoli-identiteettiä, joka ei ole yksiselitteisesti miehen tai naisen vaan näiden yhdistelmä tai jotakin aivan muuta. Muunsukupuolisuus ei kuvaa kaikkia sukupuoleltaan moninaisia tai sukupuolen kahtiajaon ulkopuolella olevia ihmisiä.

Normit

Normit ovat yhteiskunnassa olevia käsityksiä tai oletuksia, jotka ohjaavat ihmistoimintaa tietoisesti ja tiedostamatta. Normit määrittävät sitä, mitä pidetään yleisesti ”hyväksyttävänä” tai ”tuomittavana”. Normeilla on valtaa ja ne saattavat määrittää sitä, miten ajatella, että ihmisten tulisi käyttäytyä, miltä heidän tulisi näyttää tai millainen toiminta on heille sopivaa. Normit ovat kulttuurisen ja sosiaalisen lisäksi myös juridisia.

Sateenkaariperhe

Sateenkaariperheillä tarkoitetaan lapsiperheitä, joissa yksi tai useampi vanhemmista kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön. Sateenkaariperhe voi olla myös perhe, joka vasta haaveilee lapsiperheestä tai suunnittelee lapsiperhettä. Erilaisten sateenkaariperheiden kirjo on laaja ja perheet ja perhetilanteet keskenään hyvin erilaisia. Apilaperheessä lapsi tai lapset ovat syntyneet kahden eri perheyksikön yhteisiksi lapsiksi. Apilaperhe on esimerkiksi naisparin ja itsellisen miehen tai miesparin ja naisparin yhdessä muodostama perhe.

Seksuaalinen suuntautuminen

Seksuaalinen suuntautuminen kertoo siitä, keneen henkilö tuntee vetovoimaa emotionaalisesti ja/tai eroottisesti. Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen kuuluvat niin homous, lesbous, biseksuaalisuus kuin heteroseksuaalisuuskin sekä muut tavat määrittellä seksuaalista suuntautumista. Seksuaalinen suuntautuminen on eri asia kuin sukupuolen moninaisuus. Sukupuoli tai sukupuolen ilmaisu eivät määrä ihmisen seksuaalista suuntautumista

Stereotypia

Stereotypiat ovat pelkistettyjä tai kaavamaisia odotuksia ja oletuksia siitä, millaisia esimerkiksi jonkin ihmisryhmän henkilöt ovat tai miten he toimivat. Sukupuolistereotyppiassa kyse on oletuksista, millaisia miehet ja naiset yleensä ovat tai miten naisten ja miesten tulee käyttäytyä ollakseen ”oikeanlaisia”. Stereotypiat ovat pitkälti tiedostamattomia, syvälle kulttuuriin juurtuneita ”itsestäänselvyyksiä”. Stereotypiat ylläpitävät osaltaan eriarvoisuutta.

Sukupuoleen perustuva syrjintä

Sukupuoleen perustuvaa syrjintää on henkilön asettaminen sukupuolen (mukaan lukien sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu) vuoksi eriarvoiseen asemaan. Syrjintää on myös seksuaalinen tai sukupuoleen perustuva häirintä. Sukupuoleen perustuva syrjintä saattaa yhdistyä muihin syrjintäperusteisiin. Silloin kun syrjintä johtuu useasta syystä, puhutaan moniperusteisesta syrjinnästä.

Sukupuoleen perustuva häirintä

Sukupuoleen perustuvalla häirinnällä tarkoitetaan ei-toivottua käytöstä, joka liittyy henkilön sukupuoleen, mutta ei ole luonteeltaan seksuaalista. Tällä käytöksellä loukataan tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Samalla luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

Sukupuolen ilmaisu

Sukupuolen ilmaisu tarkoittaa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Sukupuolen ilmaisu voi olla pukeutumista naiselle tai miehelle tyypillisinä pidettyihin vaatteisiin tai käyttäytymistä tai elehtimistä sellaisilla tavoilla, joita pidetään naiselle tai miehelle ominaisina.

Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolen moninaisuudella viitataan siihen, että sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole palautettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja toisistaan erotettavaan sukupuoleen, vaan sukupuolen ilmenemismuodot ovat moninaisemmat. Sukupuolen moninaisuus sisältää sukupuolivähemmistöt ja -enemmistöt. Sukupuolen moninaisuus voi olla myös yksilön ominaisuus. Tällöin kyse on siitä, että ihmisen sukupuoli on jotakin muuta kuin perinteiseen mies/nais-jaotteluun sopiva.

Sukupuolen mukainen työnjako eli segregaatio

Sukupuolten mukainen työnjako näkyy kotona kotitöiden jakautumisena naisten ja miesten tehtäviin. Segregaatio tarkoittaa eriytymistä, eriyttämistä tai eristämistä. Sukupuolen mukaisesta segregaatiossa puhutaan usein koulutuksen ja työelämän yhteydessä, jolloin tarkoitetaan alojen ja ammattien jakautumista naisten ja miesten tehtäviin ja töihin. Horizontaalinen segregaatio tarkoittaa sitä, että tytöt ja pojat tekevät eri asioita ja opiskelevat eri aloilla, ja että miehet ja naiset toimivat eri ammateissa, eri työpaikoilla, eri toimialoilla tai työmarkkinoiden sektoreilla. Vertikaalinen segregaatio tarkoittaa työelämässä tapahtuvaa työnjakoa ja eriytymistä sukupuolten mukaisesti hierarkian eri tasoille.

Sukupuoli

Juridinen sukupuoli ilmenee henkilötunnuksesta. Sukupuolta voidaan kuitenkin määrittää useista eri näkökulmista, kuten geneettisesti, anatomisesti, hormonaalisesti, sosiaalisesti tai psyykkisesti. Sukupuoleen voidaan liittää esimerkiksi sukupuolirooleja, naiseuden

ja mieheyden sosiaalisia merkityksiä, yksilön sukupuoli-identiteetti tai fyysisiä ominaisuuksia. Sukupuoli on moninainen ja monitasoinen käsite, joka ei yksiselitteisesti paikannu esimerkiksi mihinkään kehon ominaisuuteen tai käyttäytymistapaan.

Sukupuoli-identiteetti

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön käsitystä omasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Monien ihmisten sukupuoli-identiteetti vastaa heille syntymässä määriteltyä sukupuolta. Kun ihmisen sukupuoli-identiteetti vastaa sukupuolta, joka on määritelty syntymässä hänen juridiseksi sukupuolekseen, puhutaan cissukupuolisuudesta. Sukupuoli-identiteetti on aina yksilöllinen, jokaisen sisäinen tunne siitä, mitä sukupuolta kukakin on. Yksilötasolla itse määritelty sukupuoli-identiteetti on suosittel-tavin tapa ymmärtää sukupuoli. Syrjintä sukupuoli-identiteetin perusteella on kielletty tasa-arvolaisissa.

Sukupuolineutraalius

Sukupuolineutraalius perustuu ajatukseen, että sukupuolella ei olisi käsiteltävässä asiassa merkitystä. Näennäisesti sukupuolineutraali toimintatapa saattaa vaikuttaa syrjivästi tai vahvistaa eriarvoisuutta, jos tosiasiallisesti olemassa olevaa sukupuolinäkökulmaa tai sukupuolittuneisuutta ei ole otettu huomioon.

Sukupuolisensitiivisyys / Sukupuolitietoisuus

Sukupuolisensitiivisyys ottaa huomioon kaikkien sukupuolten erityistarpeet ja erityisen aseman yhteiskunnassa. Se tunnistaa eri sukupuoliin kulttuurisesti ja sosiaalisesti liitetyt oletukset, ennakkoluulot ja käsitykset, sekä arvioi niiden tarpeellisuutta toiminnassamme kriittisesti. Sukupuolisensitiivisyys tunnistaa sukupuolen moninaisuuden. Esimerkiksi sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa kohdataan jokainen lapsi yksilönä, lapsen sukupuolesta riippumatta. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa kaikkia sukupuolen ilmaisun tapoja arvostetaan ja kunnioitetaan ja ne tehdään yhdenvertaisesti näkyviksi.

Sukupuolinormi

Sukupuolinormi tarkoittaa oletusta, jonka mukaan ihmiset ovat tai heidän tulisi olla naisia tai miehiä ja käyttäytyä oletetusti naisille ja miehille tyypillisellä tavalla. Sukupuolinormin mukaan sukupuolia on kaksi. Jokainen on joko nainen tai mies, eikä kukaan voi olla kuulumaatta tähän jakoon. Normin mukaan sukupuolet ovat muuttumattomia ja sukupuoli voidaan määritellä anatomisten ja biologisten piirteiden sekä ulkoisen olemuksen tai itseilmaisun mukaan. Sukupuolet ovat toisilleen vastakkaiset ja normista poikkeaminen on vajavaisuus tai sairaus. Sukupuolen hahmottaminen ja käsitteleminen moninaisena purkaa ahdasta sukupuolinormia. Ks. myös heteronormatiivisuus.

Sukupuolietoinen kasvat

Sukupuolietoinen kasvat perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa lapsessa. Kasvatuksessa pidättäydytään sosiaalistamasta lasta hänen sukupuoleensa liitettyjen oletusten ja odotusten mukaisesti. Sukupuolietoisessa kasvatuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä kyseenalaistetaan ja puretaan niitä sukupuolten tasa-arvoa rakentaen. Lapsille tarjotaan erilaisia mahdollisuuksia ja ohjataan yksilöllisiin valintoihin vailla sukupuoleen sidottuja oletuksia.

Sukupuolivähemmistöt

Sukupuolivähemmistöistä puhutaan, kun puhutaan muista sukupuolista kuin cissukupuolisuudesta. Cissukupuolisuus tarkoittaa sitä, että ihmisen sukupuoli on sama kuin se mikä hänelle on juridisesti syntymän yhteydessä joidenkin kehon merkkien tai fyysisten ominaisuuksien perusteella määritelty. Suurin osa ihmisistä on cissukupuolisia.

Ihmiset, jotka eivät ole cissukupuolisia kuuluvat sukupuolivähemmistöön. Sukupuolivähemmistöjä on useita erilaisia. Joitakin sukupuolivähemmistöjä ovat esimerkiksi muunsukupuoliset, transsukupuoliset, sukupuolettomat, intersukupuoliset, gender fluidiset ja gender queerit. Transsukupuolisuutta voidaan pitää sukupuolivähemmistöjen kattokäsitteenä. Trans on kielellisenä käsitteenä cis -käsitteen vastakohta.

Sukupuolten tasa-arvo

Sukupuolten tasa-arvolla tarkoitetaan sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia yhteiskunnassa sekä vallan ja resurssien oikeudenmukaista jakamista. Usein puhutaan sekä muodollisesta tasa-arvosta, eli syrjimättömyydestä ja yhdenvertaisista oikeuksista ja kohtelusta, että tosiasiallisesta tasa-arvosta esimerkiksi toiminnan ja päätösten lopputulosten suhteen lopputulosten suhteen. Tasa-arvokäsite kattaa myös sukupuolen moninaisuuden eli ajatuksen, että sukupuolia on enemmän kuin kaksi.

Transsukupuolisuus

Transsukupuolisen henkilön sukupuoli on eri kuin hänelle syntymässä määritelty sukupuoli. Trans -sanaa käytetään kuvaamaan henkilöä, jonka sukupuoli tai sukupuolen ilmaisu ei ole yksiselitteisesti hänelle syntymässä määritellyn sukupuolen ja siihen yleensä liitettyjen odotusten mukainen, ja jotka itse määrittelevät olevansa transihmisiä.

Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo ovat perusoikeuksia: syrjimättömyyden ja tasavertaisten mahdollisuuksien varmistamista kaikille sukupuolesta, etnisestä taustasta, kielestä, kansallisuudesta, iästä, vammaisuudesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, vakauksesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä riippumatta. Lainsäädännössä ja viranomaistyössä tasa-arvo tarkoittaa useimmiten sukupuolten tasa-arvoa, ja muihin syrjintäperusteisiin viitattaessa käytetään yhdenvertaisuus -käsitettä.

LÄHTEET

- Aldous J, Mulligan G & Bjarnasson T 1998. Fathering over time: What makes the difference? *Journal of Marriage & the Family*, vol 60 (4), 809-820.
- Bogdanoff P& Hämäläinen U 2011: Bodyt, potkarit ja perhevapaat. Äitiyspakkauskyselyn tuloksia. Kelan tutkimusosasto. Nettityöpapereita 22.
- Chodorow N & Contratto S 1982. The fantasy of the perfect mother. Thorne B (toim.) *Rethinking the family: some feminist questions*. Longman, New York.
- Council of Europe, Commissioner for Human Rights (2015), Human rights and intersex people, April 2015 <https://book.coe.int/en/commissioner-for-human-rights/6683-pdf-human-rights-and-intersex-people.html#>
- Hakulinen-Viitanen T, Hietanen-Peltola M, Hastrup A, Wallin M & Pelkonen M 2012. Laaja terveystarkastus. Ohjeistus äitiys- ja lastenneuvolatoimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Tampere, Tampereen yliopistopaino Oy.
- Vanhemmuiden ja parisuhteen tukeminen äitiys- ja lastenneuvolapalveluissa. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuiden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. THL, Ohjaus 9/2019, 20-29.
- Klemetti R & Hakulinen-Viitanen T (toim.) (2013) Äitiysneuvolaopas. Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan Opas 29/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- NEUKO-tietokanta: äitiys- ja lastenneuvola. Duodecim, Terveystietä <https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/nko>
- Hautamäki A 2001. Kiintymyssuhdeteoria–teoria yksilön kiinnittymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiintymyssuhteen katkoksisista ja merkityksestä kehitykselle. Kirjassa: Sinkkonen J, Kalland M, (toim.) *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*, 13-66. WSOY.
- Hays S 1996. *The cultural contradictions of motherhood*. Yale University Press, New Haven.
- Hays S 1998. The fallacious assumptions and unrealistic prescriptions of attachment theory: A comment on 'Parents' socio-emotional investment in children'. *Journal of Marriage & the Family*, vol 60 (3), 782-90.
- Henkel K & Tomičić M 2009. Ge ditt barn 100 möjligheter istället för 2, om genusfällor och genuskruv i vardagen. Printon. Tallinn.
- Huuska M & Karvinen M 2012. Persoonaa on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Bookwell Oy, Juva. s. 31-53.
- Julkunen R 2010. Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere, vastapaino.
- Jämsä J 2008. (toim.): *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi*. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. PS-kustannus.
- Jämsä J 2012. Millainen perhe on oikea? Korhonen E, Nazarenko S & Närhi R (toim.) 2012. Kahdeksan kysymystä tasa-arvosta ja seksuaalisuudesta. *Väestötietosarja 25. Väestöliitto*.
- Jääskeläinen L, Hautakorpi J, Onwen-Huma H, Niittymäki H, Pirttijärvi A, Lempinen M, Kajander V 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Opetushallitus, oppaat ja käsikirjat 2015:5.
- Kela. 2021. Vanhempainraha ja vanhempainraha osittaisena, <https://www.kela.fi/vanhempainraha-ja-vanhempainraha-osittaisena>
- Kelan lapsiperhe-etuustilasto 2020. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/330043/Kelan_lapsiperhe_etuustilasto_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Kela. 2019. *Vanhempainpäivärahaa saaneiden isien määrä väheni*, Tilastokatsaus https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/306767/Vanhempainpaivarahaa_saaneiden_isien_maara_vaheni.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kerppola-Pesu J & Moring A 2015. Monimuotoiset perheet. THL
- Klemetti R & Hakulinen-Viitanen T (toim.) (2013) Äitiysneuvolaopas. Suosituksia äitiysneuvolatoimintaan Opas 29/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Korhonen E, Nazarenko S & Närhi R (toim.) 2012. Kahdeksan kysymystä tasa-arvosta ja seksuaalisuudesta. *Väestötietosarja 25. Väestöliitto*.

- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>
- Lammi-Taskula, Johanna & Eerola, Petteri & Närvi, Johanna (2020) Voiko perhevapaauudistus parantaa lapsiperheiden hyvinvointia? THL-blogi. <https://blogi.thl.fi/voiko-perhevapaauudistus-parantaa-lapsiperheiden-hyvinvointia/>
- Lammi-Taskula J & Toppinen-Tanner S. 2019. Työelämä ja vanhemmuuden haasteet. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. THL, Ohjaus 9/2019, 72-81.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2013) Perhevapaat ja sukupuolten tasa-arvo. Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) Työ, talous ja tasa-arvo (pdf 1,2 Mt). Helsinki: Tilastokeskus, 187–194. https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/tytata_201300_2013_10369_net.pdf
- Lammi-Taskula J, Salmi M & Parrukoski S 2009. Työ, perhe ja tasa-arvo. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 55.
- Lammi-Taskula J 2003: Isät vapaalla - Ketkä pitävät isyys- ja vanhempainvapaata ja miksi? Yhteiskuntapolitiikka 68 (3): 293-298
- Lastenneuvola lapsiperheiden tukena. Opas työntekijöille. Helsinki, 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaia 2004:14. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504227303>
- Monimuotoiset perheet ry (2021) *Perhevapaauudistus parantaa monimuotoisten perheiden asemaa, katso tilanne nyt ja uudistuksen jälkeen*. <https://monimuotoisetperheet.fi/perhevapaauudistus-parantaa-monimuotoisten-perheiden-asemaa-katso-tilanne-nyt-ja-uudistuksen-jalkeen/>
- Moring A & Kerppola J. 2019. Monimuotoiset perheet perhepalveluissa - missä menemme vanhemmuuden ja parisuhteen tukemisessa. Teoksessa Hakulinen T, Laajasalo T & Mäkelä J. (toim.) 2019. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen - Teoriasta käytäntöön. THL, Ohjaus 9/2019, 93-100.
- Närvi, Johanna (2018) Isä hoitaa – vai hoitaako? Väestökyselyn ja haastattelujen tuloksia isien perheväpöiden käytöstä. Työpöpaperi 1/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136012>
- Närvi, Johanna (2014) Äidit kotona ja työssä – perhevapaavalinnat, työtilanteet ja hoivaihanteet. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):5, 543–552. <https://www.julkari.fi/handle/10024/116920>
- Paumo M 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 141-157.
- Pesonen T & Nissinen J 2015 Sukupuolen moninaisuus. Avoinna kasvuun J&T. Esitys 26.2.2015.
- Rantahalvari, Vesa & Åström, Johan (2013) Perhevapaa ei aiheuta niin suuria kustannuksia työnantajalle kuin kuvitellaan. Teoksessa Marjut Pietiläinen (toim.) Työ, talous ja tasa-arvo (pdf 1,2 Mt). Helsinki: Tilastokeskus, 187–194. https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/tytata_201300_2013_10369_net.pdf
- Pulkkinen P & Toppinen-Tanner S 2014. Perhevapaalta työelämään - voimavaroja vertaisryhmätoiminnalla. Tietoa työstä. Työterveyslaitos.
- Salmi, Minna (2020) Kotihoidon tuen käyttö vähenee edelleen – pienten lasten äidit entistä useammin töissä. THL-blogi. <https://blogi.thl.fi/kotihoidon-tuen-kaytto-vahenee-edelleen-pienten-lasten-aidit-entista-useammin-toissa/>
- Salmi, Minna & Närvi, Johanna (toim.) (2017) Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo. Raportti 4/2017. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.julkari.fi/handle/10024/135216>
- Salmi M, Lammi-Taskula J & Närvi J 2009: Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 24.
- Seta. Sateenkaaritieto ammattilaisille sosiaali- ja terveysala. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/sosiaali-ja-terveysala/>
- STM. 2021. *Hallituksen esityksen luonnos perhevapaauudistuksesta valmistunut*. https://stm.fi/-/hallituksen-esityksen-luonnos-perhevapaauudistuksesta-valmistunut?fbclid=IwAR3u0k0Z96_Nu57mQr6_traMR2sfg-8SyTsjgCwvdJMWzm2w_sz1cKGPp70
- STM. 2021. *Perhevapaauudistus tähtää molempien vanhempien perheväpöiden käyttöön*. <https://stm.fi/perhevapaauudistus>
- STM. 2021. Perhevapaauudistuksen aikajana <https://stm.fi/documents/1271139/20780442/aikajana+peva+fi.pdf/9d9c0b58-6c05-81cf-9cb0-6ec455e5313f/aikajana+peva+fi.pdf?t=1642068458226>
- STM. 2009. Euroopan unioni tasa-arvoa tekemässä. TANE-julkaisuja 13.
- STM. 2010. Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Valtioneuvoston selonteko 8.
- STM. 2016. Hallituksen tasa-arvo ohjelma 2019–2023.
- Sundell S & Forsblom-Sinisaalo P 2012. Haasta normit - laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 125-139.
- Säävälä H, Keinänen E & Vainio J 2001. Isä neuvolassa - työvälineitä ja ajatuksia vauvaa odottavien ja hoitavien isien kanssa työskenteleville. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tasa-arvoajukaisuja 8.

- THL (2021) Tilastotietoa perhevapaiden käytöstä <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/perhevapaatutkimus/tilastotietoa-perhevapaiden-kaytosta>
- THL tutkimuksia 2017. Valtaosa pikkulasten vanhemmista voi hyvin – Tuloksia FinTerveys 2017 -tutkimuksesta. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139086/URN_ISBN_978-952-343-458-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Terveystieteiden tutkimuskeskus (2010). <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>
- Teräs T 2012. Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 103-121.
- Tuovinen L, Ståhlström O, Nissinen J & Hentilä J 2011. (toim.): Saanko olla totta. Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Gaudeamus.
- Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2011. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110338>
- Varjonen S 2011: Äidin hoiva, jaettu vanhemmuus- ja vapaus valita. Perhevapaiden uudistaminen argumentointi 1970- luvulta 2000 -luvulle. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 118.
- Varjos K (toim.) 2013: Isänä työelämässä - isäystävällistä työkuultuuria luomassa (pdf). Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C, osa 147. Lahden ammattikorkeakoulu.
- Venhola M 2011. Vielä sukupuolesta. Kirjeitä ja mielipiteitä. Duodecim, 127: 152.
- Ylitapio-Mäntylä O 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 15-29.
- Ylitapio-Mäntylä O 2012. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 71-90.
- Ylitapio-Mäntylä O 2012. Hoivan ja vastuun jakautuminen päiväkodissa ja kotona. Teoksessa: Ylitapio-Mäntylä O (toim.) 2012. Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Bookwell Oy, Juva. s. 91-102.
- Älä oleta – Normit nurin! Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. 2013. Seta-julkaisu 22. Seta ry.

Internet: stm.fi/julkaisut

JULKAISUJEN MYYNTI:
julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

ISSN Nid. 1236-2050
ISSN PDF 1797-9854
ISBN Nid. 978-952-00-9868-1
ISBN PDF 978-952-00-9872-8